Niech żyje Wolna i Niepodległa, jednością i duchem silna nasza najdroższa Ojczyzna!

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — POLSKA STULECIE ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

Liga Kobiet Polskich rok zał. 1913

TOTALIZATOR SPORTOWY

STOWARZYSZENIE „WSPÓLNOTA POLSKA”

PATRONAT HONOROWY PANA POSŁA RYSZARDA CZARNECKIEGO - B. WICEPRZEWODNICZĄCEGO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO

KOBIETY W WALCE
O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI

REALIZACJA WYSTAWY: LIGA KOBIET POLSKICH PRZY WSPÓŁPRACY Z ARCHIWUM AKT NOWYCH

OPRACOWANIE WYSTAWY: DR TADEUSZ KRAWCZAK, AGNIESZKA WOPIŃSKA, KATARZYNA WYSOCZYŃSKA, ANNA WASILEWSKA, PATRYCJA KRASOŃ, DR ANNA NOWAKOWSKA-WIERZCHOŚ

OPRACOWANIE GRAFICZNE: BARTOSZ JAKSENDER

DOKUMENTY I OBIEKTY POCHODZĄ ZE ZBIORÓW: ARCHIWUM AKT NOWYCH W WARSZAWIE, ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W POZNANIU, NARODOWEGO ARCHIWUM CYFROWEGO, WOJSKOWEGO BIURA HISTORYCZNEGO, KOMISJI HISTORII KOBIET W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI ORAZ ZBIORÓW PRYWATNYCH TADEUSZA KRAWCZAKA I JACKA DEHNELA

DOFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW PROGRAMU WIELOLETNIEGO NIEPODLEGŁA NA LATA 2017-2021 W RAMACH PROGRAMU DOTACYJNEGO „NIEPODLEGŁA”

KOBIETY W WALCE
O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI

Archiwum Akt Nowych

niepodległa | POLSKA STULECIE ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

Liga Kobiet Polskich rok zał. 1913

TOTALIZATOR SPORTOWY

STOWARZYSZENIE „WSPÓLNOTA POLSKA"

PATRONAT HONOROWY PANA POSŁA RYSZARDA CZARNECKIEGO - B. WICEPRZEWODNICZĄCEGO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO

Historia Polski to również historia mądrych, silnych i niezwykłych zwyczajnych polskich kobiet, które żyły i działały w trudnych czasach, zarówno wojny jak i pokoju.

Liga Kobiet Pogotowia Wojennego powstała w 1913 r. w Warszawie, z inicjatywy Izabeli Moszczeńskiej-Rzepeckiej, która posiadając najrozleglejsze kontakty polityczne, w tym z samym Józefem Piłsudskim, została jej pierwszym Prezesem. Natomiast Liga Kobiet Galicji i Śląska Cieszyńskiego powstała w 1915 r. w Krakowie, a jej Przewodniczącą w 1916 r. została Zofia Moraczewska. Konfliktogenne podziały wśród inteligencji na zwolenników ideologii socjalistycznej i narodowej na początku XX wieku, dla kobiet miały drugorzędne znaczenie.

LKPW była przede wszystkim organizacją niepodległościową, której głównym celem było współdziałanie i czynna pomoc kobiet polskich w walce o niepodległość. Obydwie organizacje (16 tys. członkiń), działające na terenie różnych zaborów, ściśle ze sobą współpracowały. Dzięki zdolnościom organizacyjnym kobiet podczas wojny, dzięki współpracy z mężczyznami a także sile kobiecej opinii publicznej oraz własnej postawie, w listopadzie 1918 roku Polki otrzymały bierne i czynne prawo wyborcze. W grudniu 1918 r. nastąpiło zjednoczenie obu Lig pod nazwą Liga Kobiet z Marią Dulębianką na czele. Zofia Moraczewska została wybrana posłanką na Sejm II RP w 1919 roku.

Po odzyskaniu niepodległości, Ligówki opiekowały się sierotami wojennymi, budowały dla nich domy, sanatoria dziecięce, w tym sanatorium w Rabce, ochronki dla dzieci (m.in. w Ludwinowie). Promowały pracę zawodową kobiet, uczyły zasad higieny, uczestniczyły w kampaniach prozdrowotnych w tym zwalczających alkoholizm i nowotwory. Jesteśmy świadome jak wiele naszym prababkom zawdzięczamy. Współczesna Liga Kobiet Polskich kontynuuje ich dzieło, pomaga osobom słabszym oraz łączy pokolenia w działaniu na rzecz rodziny i dobra wspólnego, jakim jest niepodległa Ojczyzna.

Aldona Michalak
Przewodnicząca Ligi Kobiet Polskich
Poseł na Sejm IV kadencji

The history of Poland is at the same time the history of wise, strong and extraordinary ordinary women, who lived and were active in difficult times either of war or peace.

The Women's League of War Emergency (WLWE) was founded by Izabela Moszczenska–Rzepecka in 1913 in Warsaw. She had broad political connections which included Jozef Pisludski, head of state and commander in chief. She became the first president of the League. A few years later, in 1915, the Women's League of Galicia and Cieszyn Silesia (WLGCS) was founded in Krakow and Zofia Moraczewska took the lead as it's first president.

In general women did not consider the intellectual differences between the followers of socialist ideology vs. the national ideology as of primary importance, although these conflicted the Polish intelligentsia at the beginning of the 20th Century. WLWE was in first place an organization struggling for a free Poland. The main goal was to co–operate with all women campaigning for independence and help them in their fight. Even though the two Leagues (ca 16 k members) operated in two different partitions of Poland: the Russian Partition and the Austrian Partition, they cooperated closely. It is due to women's organizational skills and attitude during WWI, due to their co-operation with men seconded by strong female public opinion, that Polish women received full passive and active voting rights, in November 1918. In December 1918 both Leagues joined as one under the name of Women's League and Maria Dulebianka took the lead. In 1919, Zofia Moraczewska (WLGCS) was elected member of parliament of the Second Republic of Poland.

After Poland regained its independence in November 1918, the Women's League members took care of war orphans building shelter homes for them as well as sanitariums (e.g. in Rabka) and nurseries (e.g. in Ludwinow) for children. They supported women's professional workforce, promoted rules of hygiene and took part in social health campaigns against alcohol abuse and cancer. We are so aware of how much we owe to our great grandmothers. The contemporary Polish Women's League is carrying on their work supporting the weak and those in need, uniting generations in supporting the family and the common good whose name is free Poland.

Aldona Michalak
President of Polish Women's League
Member of Parliament of the IV Term

No doubts, there would be no free Poland without women.
If any man bridles up at this statement let me remind you about some heroines like Emilia Plater or the Women's League in Lvov (at this very moment I am looking at the photos of our brave fellow countrywomen in the soldiers' coats carrying rifles in 1918). But most of all let me recall the words of Tsar Nikolai I Emperor of Russia, who during the November Uprising in 1831 wrote to one of his generals stationed in Poland: "I fear the women! This satanic nation always acts through them."

During the subsequent insurgency known as January Uprising of 1863, Nikolai Berg, a Russian journalist, expressed the concerns of the tsardom as follows: "A Polish woman is a permanent, implacable and unhealed conspirator."

It is worthy to do homage to the great Polish women who promoted their Homeland which at that time was wiped out from the map of Europe. Two of the most prominent of them were: the scientist – Maria Sklodowska–Curie, the first female to receive twice the Nobel Prize in Physics (1903) and Chemistry (1911), and the artist Halina Modrzejewska AKA Modejska who seduced the American audiences and critics with her performances of Shakespearean repertoire. Though, we also need to pay tribute to hundreds of thousands of nameless teachers, campaigners for independence, physicians and mothers who had to take care of the family, when their husbands were at war, in prison or in exile.

I am looking at the old photograph from the Polish Women's League Congress in 1916 with Maria Pilsudska and Zofia Moraczewska. This tradition deserves continuation, especially in Poland, which as one of the first countries in Europe, granted the full voting rights to women, 27 years before France ever did.

Ryszard Czarnecki
Member of European Parliament, former Vice President
of European Parliament

Bez kobiet nie byłoby niepodległości Polski. Jeżeli jakiś mężczyzna by się w tym momencie obruszył, wskazałbym nie tylko bohaterską Emilię Plater czy choćby Legię Kobiecą we Lwowie (właśnie oglądam zdjęcie naszych rodaczek w żołnierskich płaszczach i z karabinami z 1918 roku), ale przede wszystkim słowa cara Rosji Mikołaja, który po Powstaniu Listopadowym w korespondencji z stacjonującym w Polsce generałem Paskiewiczem, pisał „Lękam się kobiet! Ten szatański naród zawsze działał przez nie". Przy kolejnym powstaniu – Styczniowym – Rosjanin Mikołaj Berg oddawał nastroje caratu, pisząc: „Kobieta polska jest wiecznym, nieubłaganym i niewyleczonym spiskowcem".

Warto kłaniać się wielkim Polkom promującym Ojczyznę – której nie było na mapie – na cały świat: czy w sferze nauki, jak pierwsza kobieta, która była laureatką Nagrody Nobla i pierwszym naukowcem, który otrzymał ją dwa razy – Maria Skłodowska-Curie, czy też – w sferze kultury – Halina Modrzejewska – Modjeska, która kunsztem aktorskim rzuciła do swych kolan całą Amerykę. Ale jednocześnie trzeba oddać hołd setkom tysięcy anonimowych nauczycielek, społecznic, lekarek czy po prostu matek, które musiały zadbać o dom, gdy mąż był na wojnie, w więzieniu czy na zesłaniu.

Patrzę na archiwalną fotografię ze Zjazdu Ligi Kobiet Polskich z 1916 roku z Marią Piłsudską i Zofią Moraczewską. To tradycja godna kontynuacji. Zwłaszcza w naszym kraju, który prawa wyborcze przyznał kobietom, jako jeden z pierwszych w Europie – skądinąd 27 lat przed Francją.

Ryszard Czarnecki
Eurodeputowany, b. Wiceprzewodniczący
Parlamentu Europejskiego

UDZIAŁ KOBIET W WALKACH O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI

Burzliwe dzieje Rzeczypospolitej często zmuszały Polki do stawania do walki u boku ojców, braci i mężów. Kobiety brały liczny udział w zrywach narodowych – Konfederacji Barskiej (1768–1772), Insurekcji Kościuszkowskiej (1794), Powstaniu Listopadowym (1830–1831) czy Powstaniu Styczniowym (1863–1865) pełniąc służbę samarytańską i pomocniczą. Były jednak i takie, które ukrywając się w męskich mundurach stanęły do walki z bronią.

Na początku XX wieku Polki dalej angażowały się w działalność polityczną, spiskową i społeczną. Były aktywne w Związku Młodzieży Polskiej „Zet", w szeregach Tajnej Armii Polskiej, ruchu Zarzewiackim, w Związku Skautek Polskich, w sekcjach żeńskich Polskich Drużyn Strzeleckich i Związku Strzeleckiego. Aktywnie uczestniczyły w pracach Drużyn Bartoszowych, Polowych Drużyn Sokolich, Lidze Kobiet Pogotowia Wojennego oraz Lidze Kobiet Galicji i Śląska Cieszyńskiego, które w grudniu 1918 r. połączyły się w Ligę Kobiet Polskich. Podczas Wielkiej Wojny oraz walk o granice kobiety pełniły służbę wojskową w Legionach Polskich, Polskiej Organizacji Wojskowej, polskich formacjach wojskowych na Wschodzie, Armii Polskiej we Francji, oddziałach Lotnych Wojsk Polskich i Ochotniczej Legii Kobiet. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości byłe uczestniczki walk o niepodległość doprowadziły do powstania Przysposobienia Wojskowego Kobiet (1922–1939), którego komendantką została por. Maria Wittekówna (1899–1997). PWK miało przygotować Polki do służby w formacjach ochotniczych na wypadek wojny. Najważniejszym osiągnięciem ruchu PWK był zapis o prawie do pełnienia służby wojskowej przez kobiety w uchwalonej 9 kwietnia 1938 r. przez Sejm RP ustawie o powszechnym obowiązku wojskowym.

Po wybuchu II wojny światowej członkinie PWK masowo wstępowały do konspiracji, współtworzyły struktury cywilne i wojskowe Polskiego Państwa Podziemnego. W Komendzie Głównej ZWZ–AK funkcjonował referat Wojskowej Służby Kobiet, na czele z płk Marią Wittekówną. Kobiety działały w różnych tajnych organizacjach wojskowych: w Armii Krajowej, Narodowej Organizacji Wojskowej, Narodowych Siłach Zbrojnych, Batalionach Chłopskich i konspiracyjnym harcerstwie. Podczas Powstania Warszawskiego kobiety pełniły funkcje sanitariuszek, łączniczek i przewodniczek kanałowych, a także brały udział w akcjach dywersyjno – sabotażowych. Po upadku zrywu tysiące kobiet żołnierzy poszło do niewoli powołując się na prawa jeńców wojennych.

W ramach Polskich Sił Zbrojnych odtworzonych poza okupowanym krajem działała Pomocnicza Służba Kobiet, której Komendantką była płk Władysława Piechowska (1900–1987). PSK w 1944 roku została podzielona na służby pomocnicze poszczególnych rodzajów sił zbrojnych: Pomocniczą Wojskową Służbę Kobiet, Pomocniczą Lotniczą Służbę Kobiet i Pomocniczą Morską Służbę Kobiet. Kilka z nich służyło w brytyjskiej Pomocniczej Służbie Rozprowadzania Samolotów, zajmującej się dostawami samolotów z lotnisk fabrycznych do jednostek bojowych. Wiele kobiet brało także udział w walkach o Warszawę, Wał Pomorski, Kołobrzeg i Berlin w szeregach 1 i 2 Armii Wojska Polskiego.

W okresie powojennym środowiska kobiet podejmowały liczne inicjatywy upamiętniające ich wkład w walki o niepodległość Polski. Staraniami płk Marii Wittekówny w 1969 r. powstała Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość Polski. Komisja zajęła się gromadzeniem, selekcją, archiwizowaniem, a przede wszystkim opracowywaniem napływających wspomnień i życiorysów. Za szczególnie aktywny udział na rzecz upamiętniania historii polskiego Narodu Komisja otrzymała w 2003 r. nagrodę IPN im. Grzegorza Jakubowskiego oraz honorowy tytuł Kustosza Pamięci Narodowej.

Archiwum Akt Nowych

THE CONTRIBUTION OF WOMEN IN THE STRUGGLE FOR A FREE POLAND

The turbulent history of Poland often forced women to stand up and fight side by side their fathers, brothers, and husbands. Polish women participated greatly in numerous national heroic spurts. They gave all they could in Samaritan efforts and Auxiliary Services. They participated in the Bar Confederation (1768–1772) against Catherine II of Russia to fight and defend Polish independence. The women fought beside their men in the Kosciuszko Insurrection on March 24, 1794. It was the first of many Polish National Uprisings against neighboring powers trying to invade and dominate. In 1795 Poland disappeared from the map of Europe because its territory had been split between the Austro-Hungarian Empire, the German Empire and the Russian Empire. In November Uprising (1830–31) the Poles tried to unsuccessfully overthrow the Russian rule. The January Uprising (1863–1865) found the Polish again fighting against the Russian oppression. Women participated in both uprisings. Some, disguised as men, took arms and fought in battles.

At the beginning of the 20th Century, Polish women continued to get involved in the political and social activity. Many of them conspired against the three occupying empires. They played an active role in the Polish Youth Association "Zet", Secret Polish Army, the Zarzewie movement for independence, Polish Union of Women Scouts, in female detachments of Polish Rifle Squads and Riflemen's Association. Women participated in the works of Bartosz Brigades, Field Falcon Squads, Women's League of War Emergency and Women's League of Galicia and Cieszyn Silesia which joined their forces and created the Polish Women's League (in 1918). While Poland did not exist geographically as an independent state when WWI broke out it was the site of much fighting and a lot of human and material losses. During the Great War (WWI) and battle for the borders women served in the army: in the Polish Legions, Polish Military Organization, Polish military formations on the East, Polish Army in France, diversionary squads and Women's Voluntary Legion. Once Poland regained its independence in 1918, the former participants of the struggle for freedom prompted to found the Women's Military Training (1922–1939). Lieutenant Maria Wittek (1899–1997) took the lead of WMT as Commander–in–Chief. WMT mission was to prepare the Polish women to serve in the voluntary military formations in case of war. The most important achievement of WMT was imposing of a provision in the Legal Act from April 9th, 1938 about Mandatory Military Service which ensured women the right to a voluntary military service.

The young Nation of Poland had only been an independent country for 18 years when WWII broke in 1939. Members of Women's Military Training joined the underground movement and participated in forming the civilian and military structures of the Polish Underground State. Colonel Maria Wittek took the lead of WMT Department at the National Headquarters of Home Army. Women operated in different underground military organizations like the Home Army, the National Military Organization, the National Armed Forces, the Peasants' Battalions and scouts.

During the Warsaw Uprising (August 1–October 2, 1944) when the Poles tried to oust the German army and seize control of the capital before it was occupied by the advancing Soviet army, 30% of the insurgents were women. They served as nurses, orderlies, liaisons, guides in the sewage and flood canals. The women also took part in the acts of sabotage and diversion. After the fall of the Uprising thousands of women–soldiers became prisoners of war. In the meantime, in the Polish Armed Forces, which had been recreated outside the Nazi–occupied country, operated a female military formation called Auxiliary Women's Service (AWS). Colonel Wladyslawa Piechowska (1900–1987) was commander–in–chief. In 1944 the AWS had split into various auxiliary formations to fit different branches of the armed forces. The following forces were set up: Auxiliary Military Women's Service, Auxiliary Airforce Women's Service and Auxiliary Navy Women's Service. Some Polish women served in the British Air Transport Auxiliary. ATA was a civilian service that had been tasked with the delivery of aircraft from factories to the squadrons of the RAF and Royal Navy and the delivery of supplies. Many women soldiers of the 1st and the 2nd Polish Army took part in the fights for Warsaw (January 16–17, 1945), the battle of the Pomeranian Wall, Kolobrzeg and Berlin. After WWII the women's communities launched numerous initiatives to commemorate their contribution in the struggle for a free Poland. Colonel Maria Wittek managed to create the Women's Struggle for Poland's Independence Commission in 1969. The Commission began collecting, selecting and archiving but most importantly editing the incoming memoirs and dossiers. For its extraordinary contribution in commemorating the history of the Polish nation, the Commission was awarded an honorary title "Custodian of National Memory" by the Institute of National Remembrance, in 2003.

Archives of Modern Records and Joanna Sikorski

OD TREMBOWLI DO WIOSNY LUDÓW

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

Zofia Chrzanowska w obronie Trembowli w 1675 r.

Joanna Żubrowa. Sierżant Armii Księstwa Warszawskiego, uczestniczka wojen napoleońskich, pierwsza Dama Orderu Wojennego Virtuti Militari.

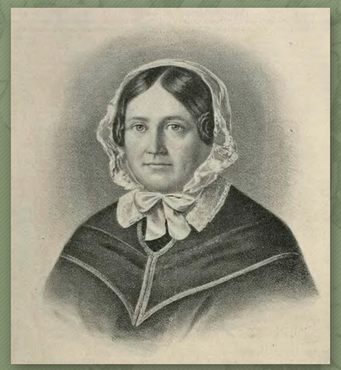

Ewa Felińska. Uczestniczka spisków niepodległościowych (Stowarzyszenie Ludu Polskiego Szymona Konarskiego), za które została zesłana na Syberię do Berezowa nad rzeką Ob. Matka Zygmunta Szczęsnego - arcybiskupa metropolity warszawskiego.

Emilia Plater w potyczce pod Szawlami.

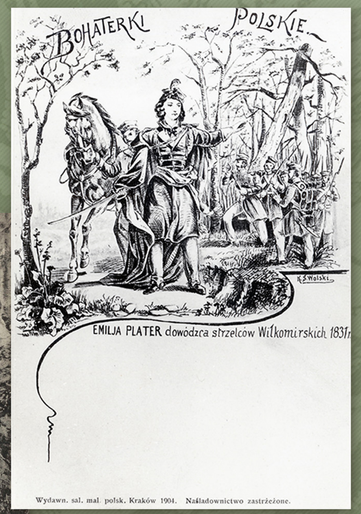

Emilia Plater. Dowódca strzelców Wiłkomirskich w Powstaniu Listopadowym, 1831 r.

Wieśniaczka z okolic Kałuszyna wioząca broń dla powstańców listopadowych.

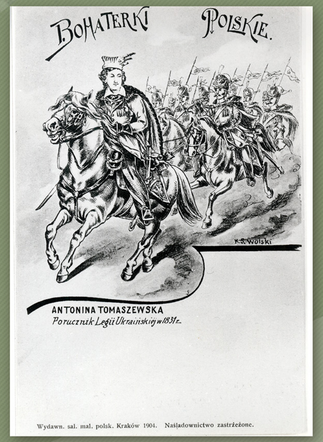

Antonina Tomaszewska. Podporucznik Legii Ukraińskiej podczas Powstania Listopadowego.

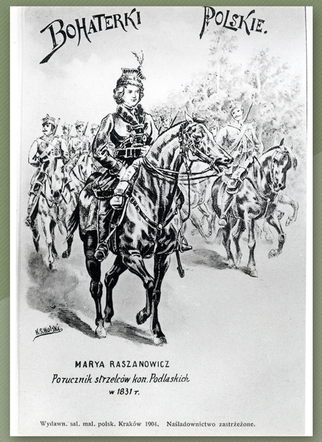

Maria Raszanowicz. Porucznik strzelców konnych Podlaskich w 1831 r.

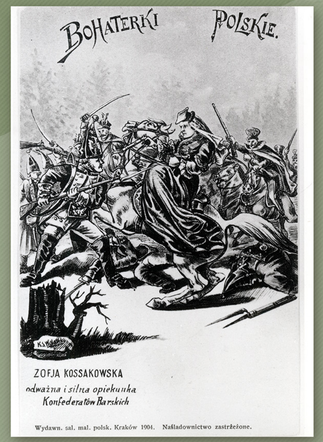

Zofia Kossakowska. Opiekunka Konfederatów Barskich (1768–1772).

Emilia Szczaniecka na polu bitwy w 1831 r.

OD POWSTANIA STYCZNIOWEGO DO WIELKIEJ WOJNY

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

Emilia ze Szwarców Jeska (1841-1911)

Emilia Regina ze Szwarców Heurich (1819-1905) z córkami. Współpracownica Komitetu Miejskiego, Centralnego Komitetu Narodowego w 1863 r. W jej mieszkaniu przy ulicy Widok 5 odbywały się spotkania organizatorów zrywu i władz Powstania Styczniowego oraz działała drukarnia Ruch.

Kobieta w żałobie narodowej.

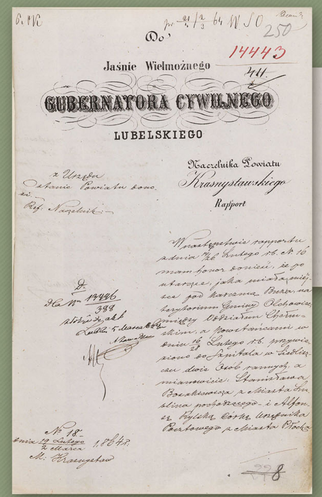

Do N.

Jaśnie Wielmożnego

GUBERNATORA CYWILNEGO

LUBELSKIEGO

Naczelnika Powiatu Krasnystawskiego

Rapport

Raport naczelnika powiatu Krasnystawskiego informujący o ujęciu wśród grupy powstańców kobiety w męskim stroju Alfonsy Rylskiej - córki urzędnika państwowego z Płocka, marzec 1864 r.

Weterani Powstania Styczniowego z Józefem Piłsudskim.

Zofia Romanowiczówna (1842-1936) - uczestniczka powstania styczniowego - trudniła się wytwarzaniem nabojów, pracując przy szyciu garderoby, produkując opatrunki oraz działając jako kurierka i wsparcie przy ucieczkach. Członkini organizacji kobiecych (w czasie I wojny światowej stała na czele Ligii Kobiet we Lwowie), działaczka niepodległościowa, społeczna i oświatowa, nauczycielka.

Męczeństwo Unitów z Podlasia i Chełmszczyzny z rąk Moskali w latach 1866-1915.

Wojciech Kossak, *Czerkiesi na Krakowskim Przedmieściu (1912)*

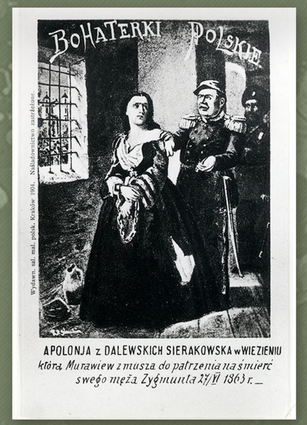

Apolonia z Dalewskich Sierakowska, żona przywódcy Powstania Styczniowego na Litwie - Zygmunta Erazma Sierakowskiego herbu Dołęga.

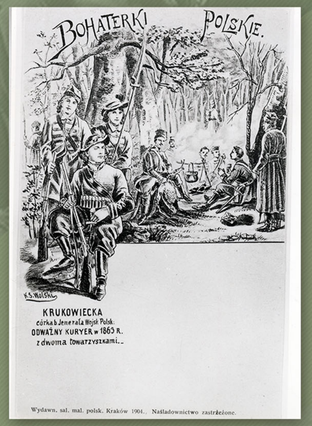

Krukowiecka - córka byłego generała Wojsk Polskich, odważny kurier w Powstaniu Styczniowym.

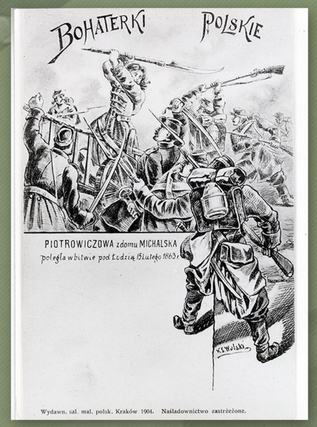

Maria Piotrowiczowa, poległa w bitwie pod Łodzią 15 II 1863 r.

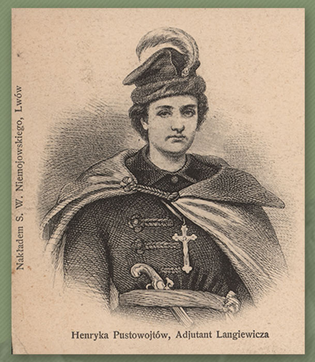

Henryka Pustowójtówna, adiutantka Langiewicza w Powstaniu Styczniowym 1863 r.

Karta pocztowa, *Powracająca fala* (1905-1907)

Działacze PPS, Berno 1904. Od lewej: Ignacy Mościcki, NN, Maria z Koplewskich Piłsudska, Józef Piłsudski, Jadwiga Kunicka “Chimera”.

Uczennice z Wrześni, które w 1901 roku za przykładem Bronisławy Śmidowiczówny (1 rząd od góry, 4-ta od lewej) odmówiły nauki religii w języku niemieckim.

LIGA KOBIET POGOTOWIA WOJENNEGO, LIGA KOBIET GALICJI I ŚLĄSKA

Archiwum Akt Nowych
niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości
Liga Kobiet Polskich
Totalizator Sportowy
Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

NACZELNY KOMITET NARODOWY

253

NARADA ODDZIAŁÓW LIGI KOBIET W KRAKOWIE

19.VI.1915.

Legitymacya 254

dla JWPani Królickiej

przedstawicielki Ligi kobiet w Krakowa uprawniająca do udziału w naradzie oddziałów Lig kobiet w Krakowie, dnia 19. czerwca 1915

Archiwum Dep. Org. Prezes NKN. Sekr. Dep. Org.

Smulikowska Jelewska Dillanty

L. O.

■ Legitymacja z pieczęcią Naczelny Komitet Narodowy. Narada Oddziałów Ligi Kobiet w Krakowie, 19 VI 1915 r.

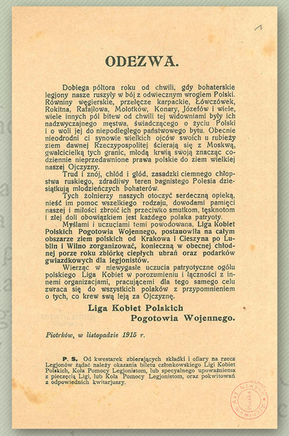

1

ODEZWA.

Dobiega półtora roku od chwili, gdy bohaterskie legiony nasze ruszyły w bój z odwiecznym wrogiem Polski. Równiny węgierskie, przełęcze karpackie, Łówczówek, Rokitna, Rafałowa, Mołotków, Kosmy, Józefów i wiele, wiele innych pól bitew od chwili tej widowiami były ich nadzwyczajnego męstwa, świadczącego o życiu Polski i o woli jej do niepodległego państwowego bytu. Obecnie niepodrodzi ci synowie wielkich ojców swoich u rubieży ziem dawnej Rzeczypospolitej ścierają się z Moskwą, gwałcicielką tych granic, młodą krwią swoją znacząc codzienie nieprzedawnione prawa polskie do ziem wielkiej naszej Ojczyzny.

Trud i znój, chłód i głód, zasadzki ciemnego chłopstwa ruskiego, zdradziecy teren bagnistego Polesia dziesiątkują młodzieńczych bohaterów.

Tych żołnierzy naszych otoczyć serdeczną opieką, nieść im pomoc wszelkiego rodzaju, dowodami pamięci naszej i miłości zbroić ich przeciwko smutkom, lęknotom i złej doli obowiązkiem jest każdego polaka patryoty.

Myślami i uczuciami temi powodowana, Liga Kobiet Polskich Pogotowia Wojennego, postanowiła na całym obszarze ziem polskich od Krakowa i Cieszyna po Lublin i Wilno zorganizować, konieczną w obecnej chłodnej porze roku zbiórkę ciepłych ubrań oraz podarków gwiazdkowych dla legionistów.

Wierząc w niewygasłe uczucia patryotyczne ogółu polskiego Liga Kobiet w porozumieniu z innemi organizacjami, pracującemi dla tego samego celu zwraca się do wszystkich polaków z przypomnieniem o tych, co krew swą leją za Ojczyznę.

Liga Kobiet Polskich
Pogotowia Wojennego.

Piotrków, w listopadzie 1915 r.

P. S. Od kwestarek zbierających składki i ofiary na rzecz Legionów należy odnieść biletu członkowskiego Ligi Kobiet Polskich, a od osób, ofiarujących pieniądze, jako specyalnego sprawozdania z przesyłek Ligi, lub Koła Przyjaciół Legionisten, oraz pokwitowań z odpowiednich kwitarjuszy.

■ Odezwa Ligi Kobiet Polskich Pogotowia Wojennego z listopada 1915 r. w sprawie zbiórki ciepłej odzieży i podarków gwiazdkowych.

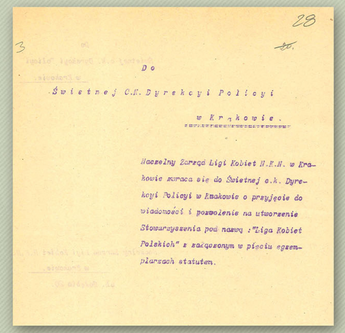

28

Do

Świetnej C.K. Dyrekcyi Policyi

w Krakowie.

Naczelny Zarząd Ligi Kobiet N.P.W. w Krakowie zwraca się do Świetnej c.k. Dyrekcyi Policyi w Krakowie o przyjęcie do wiadomości i pozwolenie na utworzenie Stowarzyszenia pod nazwą „Liga Kobiet Polskich” z załączonym w pięciu egzemplarzach statutem.

■ Do Świetnej CK Dyrekcji Policji w Krakowie – pismo w sprawie powstania Stowarzyszenia Liga Kobiet Polskich.

84

Nabożeństwo żałobne

za poległych w obecnych zapasach

LEGIONISTÓW

odbędzie się we wtorek dnia 8-go sierpnia 1916 o godz. 9. rano w kościele paraf. w Wadowicach.

■ Afisz: Nabożeństwo żałobne za poległych w obecnych zapasach legionistów, 8 VIII 1916 r. Wadowice.

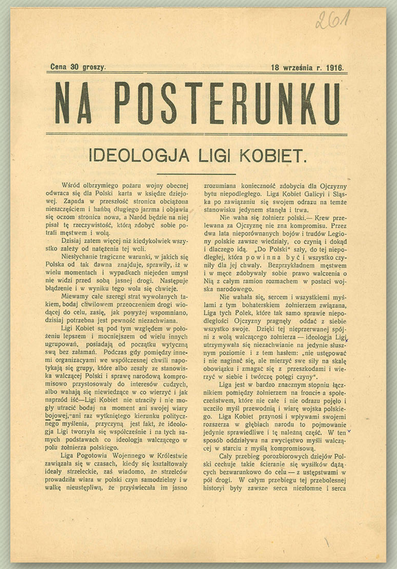

261

Cena 30 groszy. 18 września r. 1916.

NA POSTERUNKU

IDEOLOGJA LIGI KOBIET.

Wśród olbrzymiego pożaru wojny obecnej odwraca się dla Polski karta w księdze dziejowej. Zapada w przeszłość stronica obciążona nieszczęściem i hańbą długiego jarzma i odjawia się oczom stronica nowa, a Naród będzie na niej pisał tę rzeczywistość, którą zdobyć sobie potrafi męstwem i wolą.

Dzisiaj zatem więcej niż kiedykolwiek wszystko zależy od natężenia tej woli.

Niesłychanie tragiczne warunki, w jakich się Polska od tak dawna znajduje, sprawdzą, iż w wielu momentach i wypadkach niejeden umysł nie wróci przed sobą jasnej drogi. Następuje błądzenie i w wyniku tego wola się chwieje.

Mierzymy całe szeregi strat wywołanych tokiem, bodaj chwilowem przeoczeniem drogi wiodącej do celu, zasię, jak powyżej wspomniano, dzisiaj potrzebna jest pewność niezachwiana.

Ligi Kobiet są pod tym względem w położeniu lepszem i mocniejszem od wielu innych ugrupowań, posiadają od początku wytyczną swą bez zahamań. Podczas gdy pomiędzy innemi organizacyami we współczesnej chwili napotykają się grupy, które albo zeszły ze stanowiska wiekuiej Polski i sprawy narodowej kompromisowo przystosowały do interesów cudzych, albo wahają się niewiedząc w co wierzyć i jak naprzód iść—Ligi Kobiet nie utraciły i nie mogły utracić bodaj na moment zni swojej wiary bojowej,-ani ta wytikającego kierunku politycznego myślenia, przyczyną jest fakt, że ideologja Ligi tworzyła się współcześnie i na tych samych podstawach co ideologja walczącego w polu żołnierza polskiego.

Liga Pogotowia Wojennego w Królestwie zawiązała się w czasach, kiedy się kształtowały ideały strzeleckie, zaś wiadomo, że strzelców prowadziła wiara w walkę nieustępliwą, że przyświecała im jasno zrozumiana konieczność zdobycia dla Ojczyzny bytu niepodległego. Liga Kobiet Galicyi i Śląska po zawiązaniu się swojem odrazu na temże stanowisku jednym stanęła i trwa.

Nie wahą się żołnierz polski.— Krew przelewa na Ojczyznę nie zna kompromisu. Przez dwa lata nieprzerwanych bojów i trudów Legiony polskie zawsze wiedziały, co czynią i dokąd i dlaczego idą. „Do Polski” szły, do tej niepodległej, która p o w i n n a b y ć i wszystko czyniły dla jej chwały. Bezpryzkładnem męstwem i w męce zdobywały sobie prawo walczenia o Nią z całym zamiem zamachem w postaci wojska narodowego.

Nie wahała się, sercem i wszystkiemi myślami z tym bohaterskiem żołnierzem związana, Liga tych Polek, które tak samo sprawie niepodległości Ojczyzny pragnęły oddać z siebie wszystko swoje. Dzięki tej niepzerzewanej spójni z wolą walczącego żołnierza—ideologia Ligi, utrzymywała się niezachwianie na jedynie słusznym poziomie i z tem hasłem: „nie ustępować i nie naginać się, nie mierzyć swe siły na skalę obowiązków i zmagać się z przeszkodami i wierzyć w siebie i twórczą potęgi czyny”.

Liga jest w bardzo znacznym stopniu łącznikiem pomiędzy żołnierzem na froncie a społeczeństwem, które nie całe i nie odrazu pojęło i uczciło myśl przewodnią i wiary wojska polskiego. Liga Kobiet przynosi i wpływami swojemi rozszerza w głębiach narodu to pojmowanie jedynie sprawiedliwe i tę należną część. W ten sposób oddziaływa na zwycięstwo myśli walczącej w starciu z myślą kompromisową.

Cały przebieg porozbiorowych dziejów Polski cechuje takie ścieranie się wysiłków dążących bezwarunkowo do celu — z ustępstwami w pół drogi. W całym przebiegu tej przeobolesnej historyi były zawsze serca niezłomne i serca

■ „Na Posterunku” dn. 18 IX 1916 r. Ideologia Ligi Kobiet.

■ Odznaka Ligi Kobiet.

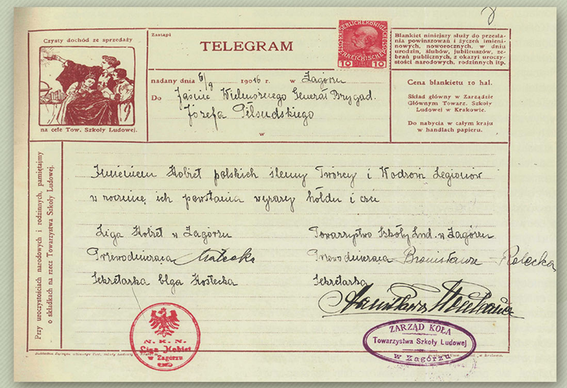

Cząsty dochód ze sprzedaży na cele Tow. Szkoły Ludowej.

Zawagi

TELEGRAM

nadany dnia 6/19 1916 r. w Zagórzu

Do Jaśnie Wielmożnego Szwaśi Brygad. Józefa Piłsudskiego

Blankiet niniejszy służy do przesyłania powiadomień i życzeń imieninowych, rocznicowych, ślubnych, zaręczynowych, chrzcinowych, na kwiaty publicznych, z okazji uroczystości narodowych, rodzinnych itp.

Cena blankietu 10 hal.

Skład główny w Zarządzie Głównym Towarz. Szkoły Ludowej w Krakowie.

Do nabycia w całym kraju w handlach papieru.

Przy uroczystościach narodowych i rodzinnych, pamiętajmy o składkach na rzecz Towarzystwa Szkoły Ludowej.

Świetnemu Wodzowi polskich stanowy Twórcy i Wodzowi Legionów w rocznicę ich powstania wyrazy hołdu i czci

Liga Kobiet w Zagórzu — Towarzystwo Szkoły Lud. w Zagórzu

Przewodnicząca Trzecieska — Przewodnicząca Branickowa-Polecka

Wiceprzewodnicząca Liga Żeńska — Wiceprzewodnicząca

Józef Piłsudski

Liga Kobiet w Zagórzu

ZARZĄD KOŁA Towarzystwa Szkoły Ludowej w Zagórzu

■ Telegram od Koła Kobiet Ligi Kobiet Naczelnego Komitetu Narodowego w Zagórzu z dn. 6 VIII 1916 r. do Józefa Piłsudskiego z okazji Powstania Legionów.

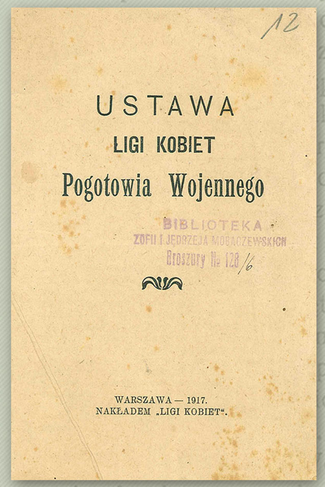

12

USTAWA
LIGI KOBIET
Pogotowia Wojennego

BIBLIOTEKA ZOFII I JÓZEFA MOSZCZEŃSKICH
Broszury № 128/6

WARSZAWA — 1917.
NAKŁADEM „LIGI KOBIET”.

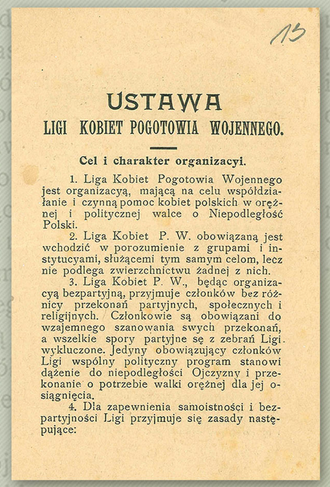

13

USTAWA
LIGI KOBIET POGOTOWIA WOJENNEGO.

Cel i charakter organizacyi.

1. Liga Kobiet Pogotowia Wojennego jest organizacyą, mającą na celu współdziałanie i czynną pomoc kobiet polskich w orężnej i politycznej walce o Niepodległość Polski.

2. Liga Kobiet P. W. obowiązaną jest wchodzić w porozumienie z grupami i instytucyami, służącemi tym samym celom, lecz nie podlega zwierzchnictwu żadnej z nich.

3. Liga Kobiet P. W., będąc organizacyą bezpartyjną, przyjmuje członków bez różnicy przekonań partyjnych, społecznych i religijnych. Członkowie są obowiązani do wzajemnego szanowania swych przekonań, a wszelkie spory partyjne sę z zebrań Ligi wykluczone. Jedyny obowiązujący członków Ligi wspólny polityczny program stanowi dążenie do niepodległości Ojczyzny i przekonanie o potrzebie walki orężnej dla jej osiągnięcia.

4. Dla zapewnienia samoistności i bezpartyjności Ligi przyjmuje się zasady następujące:

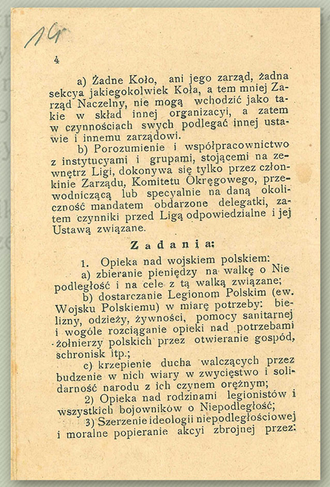

14

4

a) Żadne Koło, ani jego zarząd, żadna sekcya jakiegokolwiek Koła, a tem mniej Zarząd Naczelny, nie mogą wchodzić jako takie w skład innej organizacyi, a zatem w czynnościach swych podlegać innej ustawie i innemu zarządowi.

b) Porozumienie i współpracownictwo z instytucyami i grupami, stojącemi na zewnętrz Ligi, dokonywa się tylko przez członkinie Zarządu, Komitetu Okręgowego, przewodniczącą lub specyalnie na daną okoliczność mandatem obdarzone delegatki, zatem czynniki przed Ligą odpowiedzialne i jej Ustawą związane.

Z a d a n i a:

1. Opieka nad wojskiem polskiem:

a) zbieranie pieniędzy na walkę o Niepodległość i na cele z tą walką związane;

b) dostarczanie Legionom Polskim (ew. Wojsku Polskiemu) w miarę potrzeby: bielizny, odzieży, żywności, pomocy sanitarnej i wogóle rozciąganie opieki nad potrzebami żołnierzy polskich przez otwieranie gospód, schronisk itp.;

c) krzepienie ducha walczących przez budzenie w nich wiary w zwycięstwo i solidarność narodu z ich czynem orężnym;

2) Opieka nad rodzinami legionistów i wszystkich bojowników o Niepodległość;

3) Szerzenie ideologii niepodległościowej i moralne popieranie akcyi zbrojnej przez:

■ Ustawa Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego, Warszawa 1917 r. Nakładem „Ligi Kobiet”.

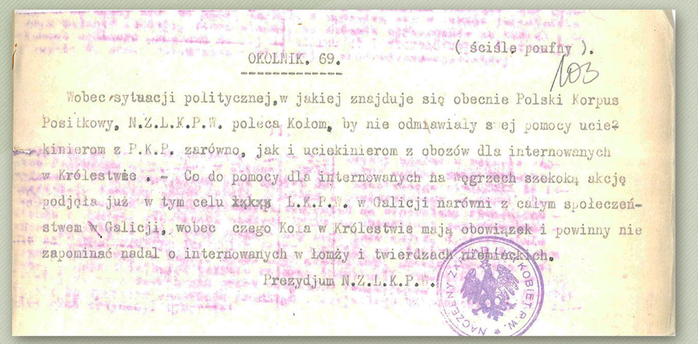

OKÓLNIK. 69. (ściśle poufny).

103

Wobec sytuacji politycznej, w jakiej znajduje się obecnie Polski Korpus Posiłkowy, N.Z.L.K.P.W. poleca Kołom, by nie odmawiały swej pomocy uciekinierom z P.K.P. zarówno, jak i uciekinierom z obozów dla internowanych w Królestwie. Co do pomocy dla internowanych na węgrzech szeroką akcję podjęła już w tym celu każda L.K.P. w Galicji narówni z całym społeczeństwem w Galicji, wobec czego Koła w Królestwie mają obowiązek i powinny nie zapominać nadal o internowanych w Łomży i twierdzach niemieckich.

Prezydjum N.Z.L.K.P.W.

■ Okólnik 69 (ściśle poufny) Naczelnego Zarządu Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego o udzielaniu pomocy uciekinierom z PKP.

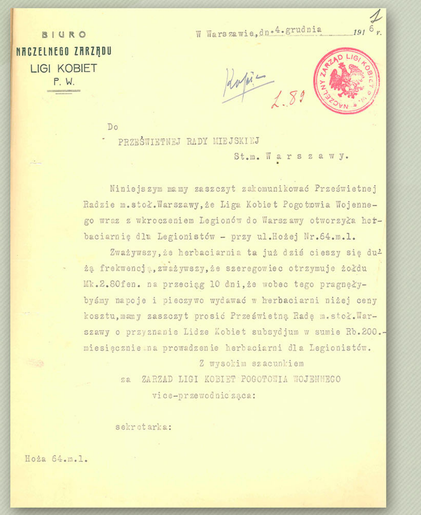

BIURO NACZELNEGO ZARZĄDU LIGI KOBIET P. W.

W Warszawie, dn. 4. grudnia 1916 r.

Kopja

L. 89

Do PRZEŚWIETNEJ RADY MIEJSKIEJ St. m. Warszawy.

Niniejszym mamy zaszczyt zakomunikować Prześwietnej Radzie m. stoł. Warszawy, że Liga Kobiet Pogotowia Wojennego wraz z wkroczeniem Legionów do Warszawy otworzyła herbaciarnię dla Legionistów – przy ul. Hożej Nr. 64. m. 1.

Zważywszy, że herbaciarnia ta już dziś cieszy się dużą frekwencją, zważywszy, że szeregowiec otrzymuje żołdu Mk. 2.80 fen. na przeciąg 10 dni, że wobec tego pragnęlibyśmy napoje i pieczywo wydawać w herbaciarni niżej ceny kosztu, mamy zaszczyt prosić Prześwietną Radę m. stoł. Warszawy o przyznanie Lidze Kobiet subwydjum w sumie Rh. 200.– miesięcznie na prowadzenie herbaciarni dla Legionistów.

Z wysokim szacunkiem

za ZARZĄD LIGI KOBIET POGOTOWIA WOJENNEGO

vice-przewodnicząca:

sekretarka:

Hoża 64. m. 1.

■ Pismo Zarządu Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego do Rady Miejskiej Miasta Stołecznego Warszawy w sprawie otwarcia herbaciarni dla legionistów przy ulicy Hożej 64, 4 XII 1916 r.

TWÓRCZYNIE LIGI KOBIET POLSKICH

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

Teresa Ciszkiewiczowa (1847-1921). Jedna z pierwszych polskich kobiet-lekarzy, uczestniczka powstania styczniowego, działaczka Koła Kobiet Korony i Litwy, współzałożycielka Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego.

Izabela Moszczeńska-Rzepecka (1864-1941). Inicjatorka i pierwsza prezeska Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego, działaczka niepodległościowa, oświatowa i społeczna.

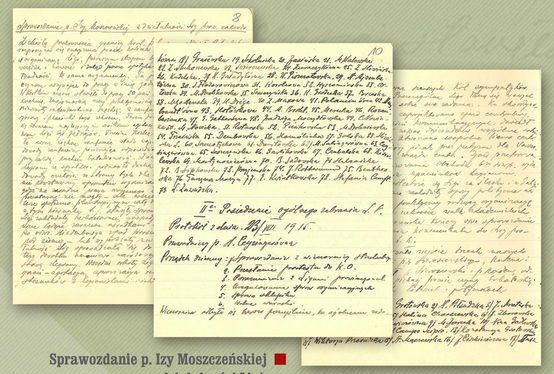

Sprawozdanie p. Izy Moszczeńskiej z działalności Ligi.

Zofia Moraczewska (1873-1958). Przewodnicząca Ligi Kobiet Galicji i Śląska, członkini Ligi Kobiet Polskich, działaczka społeczna i niepodległościowa, posłanka na Sejm w II RP, żona Jędrzeja Moraczewskiego.

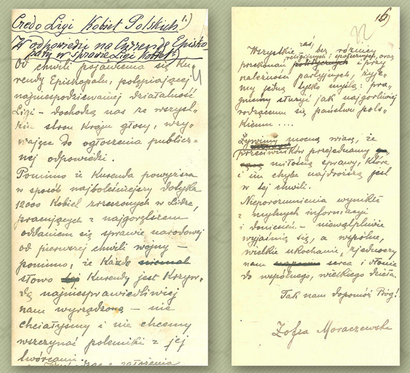

Credo Ligi Kobiet Polskich autorstwa Zofii Moraczewskiej.

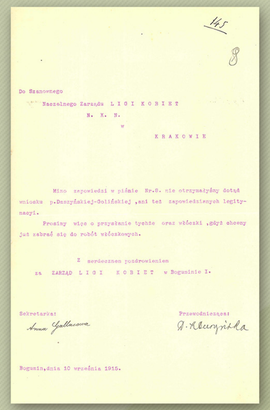

Pismo Koła LKP w Boguminie z 10 IX 1915 do Naczelnego Zarządu Ligi Kobiet Naczelnego Komitetu Narodowego w Krakowie od przewodniczącej Koła D. Kłuszyńskiej

Dorota Kłuszyńska (1876-1952). Działaczka Ligi Kobiet Polskich, PPS, społeczna i niepodległościowa; senatorka II RP, redaktorka „Głosu Kobiet”.

NA POSTERUNKU

TYGODNIK KOBIECY POŚWIĘCONY SPRAWOM SPOŁECZNYM, EKONOMICZNYM, PEDAGOGICZNYM I ETYCZNYM POD KIERUNKIEM LITERACKIM HELENY WITKOWSKIEJ.

REDAKCYA I ADMINISTRACYA: KRAKÓW, ALEJA SŁOWACKIEGO NR. 25. — CENA NUMERU 1 KOR. LUB 50 FEN.

SKŁAD GŁÓWNY NA KRÓLESTWO W WARSZAWIE, KSIĘGARNIA LUDOWA, ULICA WARECKA 14.

Nr. 4. Kraków, w maju 1919 roku. Rok III.

MARYA DULĘBIANKA

RZECZNICZKA ETYKI I RÓWNOŚCI OBYWATELSKIEJ.

Maria Dulębianka (1861-1919). Malarka, działaczka społeczna, feministka, założycielka Związku Równouprawnienia Kobiet we Lwowie, w 1918 r. wybrana na Przewodniczącą Zarządu Naczelnego LKP.

Zofia Daszyńska-Golińska (1860-1934). Polska ekonomistka, profesor Wolnej Wszechnicy Polskiej, senatorka II RP, działaczka społeczna, członkini Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego, Klubu Politycznego Kobiet Postępowych.

Michalina Mościcka (1871-1932). Działaczka niepodległościowa i społeczna, członkini Związku Równouprawnienia Kobiet, przewodnicząca Ligi Kobiet Polskich, patronka Międzynarodowego Kongresu Zwalczania Handlu Kobietami, żona prezydenta Ignacego Mościckiego.

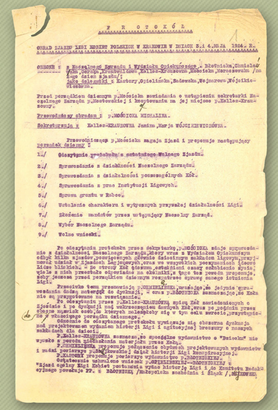

Protokół obrad Zjazdu Ligi Kobiet Polskich w Krakowie w dniach 3 i 4 maja 1924 r. pod przewodnictwem Michaliny Mościckiej.

DRUŻYNY I ZWIĄZKI STRZELECKIE, HARCERSTWO, LEGIONY POLSKIE, POLSKA ORGANIZACJA WOJSKOWA

Archiwum Akt Nowych

niepodległa – Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

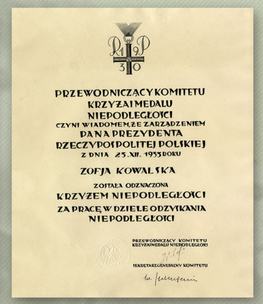

PODPIS WŁAŚCICIELA LEGITYMACJI

Zofja Kowalska

Kz. P. K. P. wlga w/g tabeli B

N 17559-18/268

BIURO KOMITETU KRZYŻA I MEDALU NIEPODLEGŁOŚCI STWIERDZA

1 9 3 0

iż P. Zofja Kowalska

JEST ODZNACZONY KRZYŻEM NIEPODLEGŁOŚCI

SEKRETARZ GENERALNY

W. Pełkiewicz

PRZEWODNICZĄCY KOMITETU KRZYŻA I MEDALU NIEPODLEGŁOŚCI

CZYNI WIADOMO, IŻ ZARZĄDZENIEM PANA PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ Z DNIA 25 XII. 1933 ROKU

ZOFJA KOWALSKA

ZOSTAŁA ODZNACZONA KRZYŻEM NIEPODLEGŁOŚCI ZA PRACĘ W DZIELE ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

PRZEWODNICZĄCY KOMITETU

SEKRETARZ GENERALNY KOMITETU

Legitymacja i dyplom nadania Krzyża Niepodległości Zofii Kowalskiej.

Władysława Macieszyna (1888-1967). Kurier wywiadu 1 Pułku Legionów, organizatorka żeńskich drużyn strzeleckich, senator II RP, kurier głębokiego wywiadu AK.

Stefania Kudelska (1890-1944). Członkini POW. Posłanka do Sejmu RP, senator RP, współzałożycielka Przysposobienia Wojskowego Kobiet.

Zjazd organizacyjny Związku Legionistek Polskich, 1929 r.

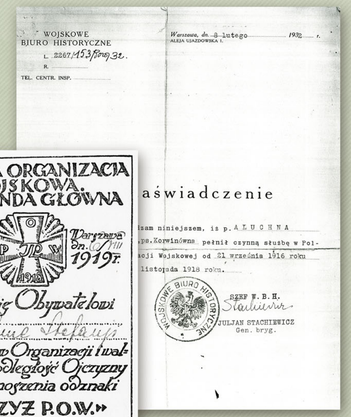

WOJSKOWE BIURO HISTORYCZNE

L. 2267/453/Pow. 32.

TEL. CENTR. INSP.

Warszawa, dn. 8 lutego 1932 r.

ALEJA UJAZDOWSKA 1.

Zaświadczenie

Niniejszem, iż p. ALUCHNA

Kowiński pełnił czynną służbę w Polskiej Wojskowej od 31 września 1916 roku

do listopada 1918 roku.

SZEF W. B. H.

JULJAN STACHIEWICZ

Gen. bryg.

POLSKA ORGANIZACJA WOJSKOWA. KOMENDA GŁÓWNA

Warszawa dn. 1919 r.

Nadaje Obywatelowi

za pracę w Organizacji i walkę o niepodległość Ojczyzny prawo noszenia odznaki

«KRZYŻ P.O.W.»

za zgodność: Szef Sztabu

Komendant Naczelny P.O.W.

Komendant Główny P.O.W.

Zaświadczenie Stefanii Aluchny o czynnej służbie w Polskiej Organizacji Wojskowej.

STRZELECKIE ODDZIAŁY ŻEŃSKIE

Miejscowość Kraków

LEGITYMACYA

L. 42.

Anuta Dobrowolska

Należy do O. Ż. jako członek zwyczajny.

w Krakowie dn. 29. VIII. 1914.

Sekretarz: Kmdt O. Ż.

K. Rybowna

Legitymacja Strzeleckich Oddziałów Żeńskich Anny Dobrowolskiej.

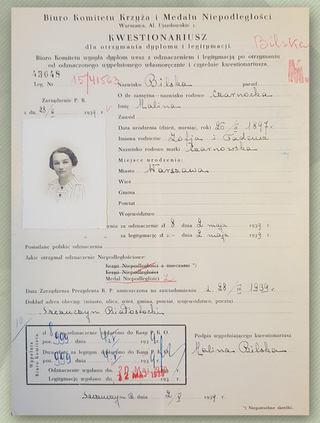

Biuro Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości

Warszawa, Al. Ujazdowskie 1

KWESTIONARIUSZ

dla otrzymania dyplomu i legitymacji.

Bilska

Biuro Komitetu wysyła dyplom wraz z odznaczeniem i legitymacją po otrzymaniu od odznaczonego wypełnionego własnoręcznie i czytelnie kwestionariusza.

43048

Leg. Nr 15/41562

Nazwisko Bilska panieńskie

O dc. zamężna – nazwisko rodowe Zaranecka

Imię Halina

Zawód

Zarządzenie P. R. z dn. 25/I 1933 r.

Data urodzenia (dzień, miesiąc, rok) 20/I 1897 r.

Imiona rodziców Zofja i Gaduś

Nazwisko rodowe matki Zaranecka

Miejsce urodzenia

Miasto Warszawa

Wieś

Gmina

Powiat

Województwo

Data za odznaczenie ul 8 dnia 3 maja 1933 r.

za legitymację ul 2 dnia 2 maja 1933 r.

Posiadane polskie odznaczenia

Jakie otrzymał odznaczenie: Niepodległościowe:

Krzyż Niepodległości z mieczami

Krzyż Niepodległości

Medal Niepodległości

Data Zarządzenia Prezydenta R. P. umieszczona na zarządzeniem L. 38/II 1933 r.

Dokładny adres obecny (miasto, ulica, numer, gmina, powiat, województwo, poczta)

Warszawa Al. Ujazdowskie

Podpis wypełniającego kwestionarjusz

Halina Bilska

Halina Bilska. Absolwentka SGGW, działaczka POW w Moskwie, Kijowie. Po II wojnie światowej pracowała w Studium Polski Podziemnej w Londynie.

Zjazd organizacyjny Związku Legionistek Polskich, 1929 r.

Ewa Krajewska-Tomaszewska. Członkini Związku Strzeleckiego. Organizatorka i kierowniczka herbaciarni legionowej.

Janina Krajewska. Członkini Związku Strzeleckiego we Lwowie, współpracowniczka Legionów Polskich w Krakowie.

Zastęp harcerek Marii Iruska, Sambor 1912 r.

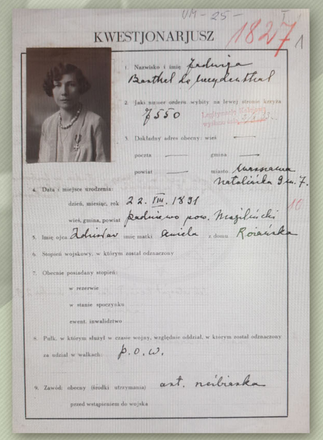

KWESTJONARJUSZ 1827

1. Nazwisko i imię Barthel de Weydenthal

2. Jaki nacer orderu wybity na lewej stronie kaszyka 550

3. Dokładny adres obecny: wieś — gmina — poczta — powiat — miasto Warszawa Natolińska 3 m. 7.

4. Data i miejsce urodzenia: dzień, miesiąc, rok 22. III. 1891 wieś, gmina, powiat Jedlińsko pow. Mogilnicki

5. Imię ojca Adriśko imię matki Kamila z domu Rożańska

6. Stopień wojskowy, w którym został odznaczony

7. Obecnie posiadany stopień: w rezerwie — w stanie spoczynku — ewent. zawalidrówno

8. Pułk, w którym służył w czasie wojny, względnie oddział, w którym został odznaczony za udział w walkach: P.O.W.

9. Zawód obecny (środki utrzymania) art. malarska przed wstąpieniem do wojska

Jadwiga Barthel de Weydenthal (1884-1961). Artystka rzeźbiarka, żołnierz POW, w okresie międzywojennym przewodnicząca Stowarzyszenia Peowiaczek.

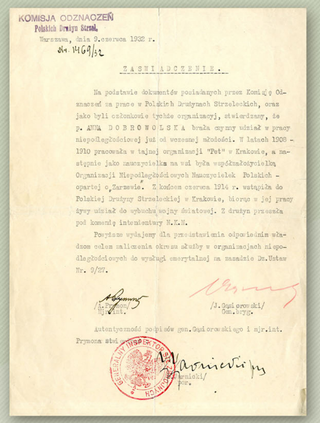

KOMISJA ODZNACZEŃ

Polskiej Drużyny Strzel.

Warszawa, dnia 2 czerwca 1932 r.

Nr. 1469/32

ZAŚWIADCZENIE.

Na podstawie dokumentów posiadających przez Komisję Odznaczeń za prace w Polskich Drużynach Strzeleckich, oraz jako był członkiem tychże organizacyj, stwierdzam, że p. ANNA DOBROWOLSKA brała czynny udział w pracy niepodległościowej jak od wczesnej młodości. W latach 1908 – 1910 pracowała w tajnej organizacji "Pet" w Krakowie, a następnie jako zaszeregowana na wtd była współzałożycielką Organizacji Niepodległościowych Kuszczyelek Polskich – opartej o „Zarzewie". Z końcem czerwca 1914 r. wstąpiła do Polskiej Drużyny Strzeleckiej w Krakowie, którą w jej pracy żywy udział do wybuchu wojny światowej. Z drużyn przeszła pod komendę Internuncyuszy N.T.W.

Powyższe wyjaśnienie dla pewnostumie odpowiednim składzie całem zaliczenia okresu służby w organizacjach niepodległościowych do wysługi emerytalnej na mandacie Dz.Ustaw Nr. 9/32.

Autentyczność podpisów gen. Sukiennickiego i mjr. Ist. Prymosa stwierdzam

Zawiadczenie o działalności Anny Dobrowolskiej w Polskich Drużynach Strzeleckich.

Członkinie POW w Pułtusku, 1916-1918 r.

Zofia Zawiszanka–Kernowa (1889-1971). Pracowniczka wywiadu Legionów Polskich, członkini Polskiej Organizacji Wojskowej, zwiadowczyni Drużyn Strzeleckich dostarczająca patrolom Józefa Piłsudskiego informacji o ruchach wojsk rosyjskich.

Oddział Żeński POW w Warszawie. Plutony III i IV.

OCHOTNICZA LEGIA KOBIET

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — POLSKA STULECIE ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

STOWARZYSZENIE „WSPÓLNOTA POLSKA"

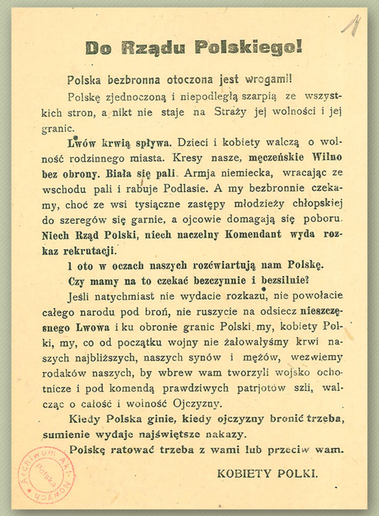

Do Rządu Polskiego!

Polska bezbronna otoczona jest wrogami!

Polskę zjednoczoną i niepodległą szarpią ze wszystkich stron, a nikt nie staje na Straży jej wolności i jej granic.

Lwów krwią spływa. Dzieci i kobiety walczą o wolność rodzinnego miasta. Kresy nasze, **męczeńskie Wilno bez obrony. Biała się pali.** Armja niemiecka, wracając ze wschodu pali i rabuje Podlasie. A my bezbronnie czekamy, choć ze wsi tysiączne zastępy młodzieży chłopskiej do szeregów się garnie, a ojcowie domagają się poboru. **Niech Rząd Polski, niech naczelny Komendant wyda rozkaz rekrutacji.**

I oto w oczach naszych rozćwiartują nam Polskę.

Czy mamy na to czekać bezczynnie i bezsilnie?

Jeśli natychmiast nie wydacie rozkazu, nie powołacie całego narodu pod broń, nie ruszycie na odsiecz **nieszczęsnego Lwowa** i ku obronie granic Polski my, kobiety Polki, my, co od początku wojny nie żałowałyśmy krwi naszych najbliższych, naszych synów i mężów, wezwiemy rodaków naszych, by wbrew wam tworzyli wojsko ochotnicze i pod komendą prawdziwych patrjotów szli, walcząc o całość i wolność Ojczyzny.

Kiedy **Polska ginie, kiedy ojczyzny bronić trzeba, sumienie wydaje najświętsze nakazy.**

Polskę ratować trzeba z wami lub przeciw wam.

KOBIETY POLKI.

■ Odezwa Kobiet Polskich do Rządu Polskiego nawołująca do ogłoszenia naboru do wojska polskiego.

■ Orzeł Ochotniczej Legii Kobiet

■ Legionistki z Ochotniczej Legii Kobiet, Lwów, 1918–1920.

№ 149. Niedziela dnia 4 Lipca 1920 roku. Cena 1.50 mk. Rok XV.

GONIEC CZĘSTOCHOWSKI

DZIENNIK POLITYCZNY, SPOŁECZNY, EKONOMICZNY I LITERACKI.

Cena prenumeraty: [illegible] CENA POJEDYŃCZEGO NUMERU 1.50 MAREK

Ceny ogłoszeń: za wiersz petitowy jednoszpaltowy: na str. I [illegible] na str. II [illegible] Ogłoszenia drobne po 10 fenigów za wyraz.

Redakcja lub Inne sprawy prosimy telegraficznie zaznaczyć: Gońiec Częstochowski. Zwrotu rękopisów nie zastrzega się.

Adres Redakcji i Administracji: CZĘSTOCHOWA, ul. Poznańska [illegible] Konto [illegible]. Okresowe prolongowane [illegible]

Ochotnicza Legja Kobiet.

[illegible]

Obchód święta amerykańskiego.

[illegible]

■ Artykuł o Ochotniczej Legii Kobiet opublikowany 4 VII 1920 r. w „Gońcu Częstochowskim".

Legionistki z Ochotniczej Legii Kobiet, Wilno, 1919–1921. ■

■ Aleksandra Zagórska (1884-1965). Podpułkownik Wojska Polskiego, współpracownica Aleksandra Sulkiewicza z OB PPS (technika - materiały wybuchowe, wywiad), żołnierz Legionów, organizatorka Ochotniczej Legii Kobiet, działaczka niepodległościowa.

■ Wanda Gertz (1896-1958). W I wojnie światowej jako Kazimierz Żuchowicz w I Brygadzie Legionów Polskich; organizatorka żeńskiego oddziału POW w Warszawie, zastępczyni Komendanta II OLK przy Dowództwie frontu Litewsko-Białoruskiego; instruktorka PWK; organizatorka i komendantka Oddziału AK „Dysk".

WALKI O GRANICE

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

Orlęta – obrona cmentarza. Wojciech Kossak, 1926 r.

III powstanie śląskie - powstańczy pociąg sanitarny nr 3.

Miasto Lwów odznaczone Krzyżem OW Virtuti Militari.

Czołówka sanitarna przy Brygadzie Strzelców Polskich.

Druhny z Towarzystwa Sokół z Kruszwicy, uczestniczki walk w Powstaniu Wielkopolskim.

Profesor Stanisław Ligoń i porucznik Fikus z uczestniczkami Powstania Wielkopolskiego szukają schronienia przed Grenschutzem w leśniczówce.

Sanitariuszki podczas obrony Lwowa, 1918 r.

Panie obsługujące szpital zlokalizowany w Instytucie Piramowicza podczas obrony Lwowa, 1918 r.

PRZYSPOSOBIENIE WOJSKOWE KOBIET

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polskie Stulecie Odzyskania Niepodległości

Liga Kobiet Polskich

Totalizator Sportowy

Stowarzyskanie „Wspólnota Polska"

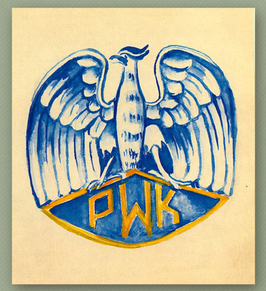

Orzełek PWK i fragment pieśni pewiackiej z albumu Marii Orliczowej.

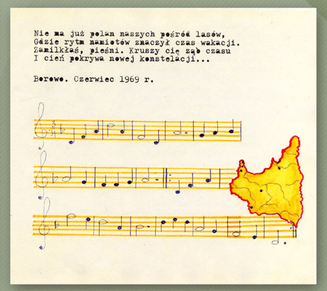

Nie ma już pełnych naszych pejzaż lasów,
Gdzie rytm zaciętów znaczył czas wakacji.
Zamilkłaś, pieśni. Kruszy cię zęb czasu
I ciel pokrywa nowej kanstelacji...

Berewe. Czerwiec 1969 r.

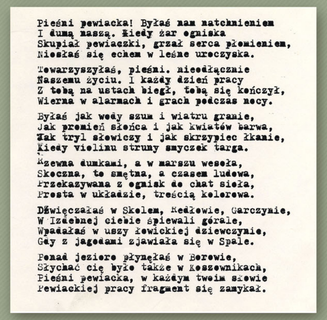

Pieśni pewiacka! Byłaś nam natchnieniem
I dumą naszą. Kiedy żar ogniska
Skupiał pewiaczki, grzał serca płomieniem,
Kiedyś się echem w leśne urzeczyska.

Towarzyszyłaś, pieśni, nieustannie
Naszemu życiu. I każdy dzień pracy
Z tobą na ustach biegł, tobą się kończył,
Wierna w alarmach i grach podczas nocy.

Byłaś jak wody szum i wiatru granie,
Jak promień słońca i jak kwiatów barwa,
Jak tryl szewicky i jak skrzypiec łkanie,
Kiedy wielinu struny smyczek targa.

Rozwna dumkami, a w marszu wesoła,
Skeczna, to smętna, a czasem ludowa,
Przekazywana z ognisk do chat siela,
Prosta w układzie, treścią kolorowa.

Dźwięczałaś w Skolem, Rozłowie, Garczynie,
W Iraźnej cicie śpiewali gorale,
Wpadałaś w uszy żewickiej dziewczynie,
Gdy z jagodami zjawiała się w Spale.

Ponad jeziore płynęłaś w Berewie,
Słychać cię było także w Koszewnikach,
Pieśni pewiacka, w każdym twoim śpiewie
Żewiackiej pracy fragment się zamyka.

Komendantka Główna PWK Maria Wittekówna, 1937 r.

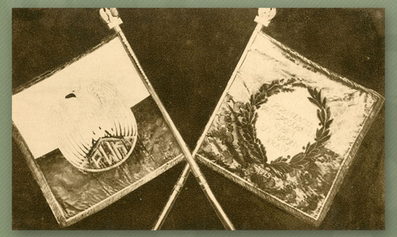

Wręczenie pierwszego sztandaru Organizacji PWK przez marszałkową Aleksandrę Piłsudską. Warszawa, 12 V 1929 r.

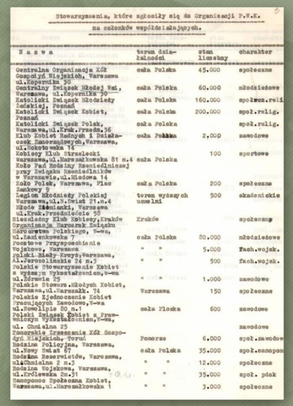

Stowarzyszenia, które zgłosiły się do Organizacji P.W.K. na ostatnie współdziałanie.

Nazwa	teren działalności	stan liczebny	charakter
Centralna Organizacja KOS Gospodyń Wiejskich, Warszawa ul.Koszykowa 50	cała Polska	45.000	społeczne
Centralny Związek Młodej Wsi, Warszawa, ul.Szpitalna 5a	cała Polska	60.000	młodzieżowe
Zakładki Związek Młodzieży Zakładkiej, Poznań	cała Polska	160.000	społeczn.relig.
Związek Związek Kobiet, Poznań	cała Polska	200.000	społ.relig.
Zakładki Związek Polek, Warszawa,ul.Pawia,Przeszła,16	cała Polska		społ.relig.
Klub Kobiet Radzych i Działaczek Samorządowych,Warszawa, ul.Noakowskiego	cała Polska	2.000	zawodowe
Klub Sportowy Izraelski Warszawa,ul.Marszałkowska 81 m.4	cała Polska	100	sportowe
Koło Pań Rodziny Kosmodiańskiej przy Związku Kosmodiańskim w Warszawie,ul.Miodowa 14	cała Polska	200	społeczne
Związek Żołnierzy Polskiej Rzeczywistości Warszawa,ul.Świętokrzyska 28	teren wyższych uczelni	500	akademickie
Klub Sportowy Kobiet Warszawa ul.Pawia 16	Kraków		społeczne
Organizacja Harcerek Związku Harcerstwa Polskiego, Warszawa, ul.Frascati 7	cała Polska	50.000	młodzieżowe
Związek Przyjaciół Żołnierza Polskiego, Warszawa	" "	5.000	fach.wojsk.
Związek Rady Przyp.Warszawa, Al.Jerozolimskie 76 m.7	" "	500	fach.wojsk.
Związek Stowarzyszenie Kobiet w Wojsku Wyższ.Szkół,Warszawa, ul.Wiejska 4	" "	1.000	zawodowe
Związek Stowarzyszenie Kobiet Wojskowych, Warszawa, ul.Warszawska 74	Warszawa	150	społeczne
Związek Stowarzyszenie Kobiet Przemysłowych Zawodowe,Warszawa ul.Powiślańska 20 m.1	cała Ziemia	600	zawodowe
Związek Związek Kobiet z Przemysłu Włókienniczego,Łódź, ul. Cmentarna 22			zawodowe
Związek Związek Pracowników Komunalnych Gdańska, Gdańsk	Pomorze	6.000	społ.zawodowe
Związek Związek Pracowników Społecznych Polskich, Warszawa, ul.Pawia 16	cała Polska	35.000	społ.samopom
Związek Związek Pracowników Ubezpieczeniowych, Warszawa, ul.Zielna 39	" "	12.000	społeczne
Związek Związek Rolników Polskich, Warszawa, ul.Królewska 2m.31	" "	35.000	społ. pość
Związek Związek Samopomocy Społecznej Kobiet, Warszawa, ul.Marszałkowska 1	" "	3.000	społeczne

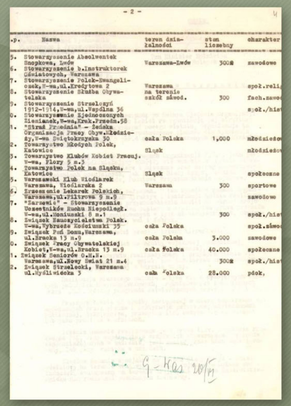

- 2 -

Lp.	Nazwa	teren działalności	stan liczebny	charakter
5.	Stowarzyszenie Absolwentek Gimnazjum Wandy Posselt, Warszawa	Warszawa-Lwów	300	zawodowe
6.	Stowarzyszenie Instruktorek młodzieżowych, Warszawa			
7.	Stowarzyszenie Polek-Dżungalli-ność,Warszawa,ul.Freta 2	Warszawa na terenie całej Polski.		społ.relig.
8.	Stowarzyszenie Szkoła Gospodyń Wiejskich		300	fach.nauc
9.	Stowarzyszenie Strzelnicy 1912-1914,Warszawa,ul.Pawia 26			społ./hist
10.	Stowarzyszenie Kierowniczek Świetlic,Warszawa,Pawia,50			
11.	Związek Związek - Szkoła Wychowania Fizycznego Obywatelskiego Kobiet, Warszawa	cała Polska	1.000	młodzieżowe
12.	Związek Związek Kobiet Pracujących Katowice	Śląsk		młodzieżowe
13.	Związek Związek Kobiet Pracujących, Katowice			
14.	Związek Związek Polek na Śląsku, Katowice	Śląsk		społeczne
15.	Warszawski Klub Siedlecki Warszawa, Siedlecka 2	Warszawa	300	sportowe
16.	Związek Związek Lekarek Polskich, Warszawa,ul.Żórawia 3 m.3			zawodowe
17.	Związek Związek Stowarzyszenia Nauczycielek Rzemiosła Żeńskiego, Warszawa,ul.Jasnikowski 8 m.1			
18.	Związek Związek Związków Polsk. Warszawa,Wybrzeże Kościuszki 77	cała Polska		społ.zawo
19.	Związek Związek Związek Pod Znak,Warszawa, ul.Pawia 16 m.3	cała Polska	3.000	zawodowe
20.	Związek Związek Zjednoczeniowy Kobiet,Warszawa,ul.Hrubska 13 m.9	cała Polska	40.000	społeczne
21.	Związek Związek Żołnierzy Rezerwy Warszawa,ul.Nowy Świat 21 m.4		300	społ./hist
22.	Związek Związek Związek Żołnierzy Wojska Polskiego 3	cała Polska	25.000	pość.

Spis stowarzyszeń, które zgłosiły się do Organizacji PWK.

Hufiec PWK w Gimnazjum Wandy Posselt-Szachtmajerowej, lata 1938–1939. Widoczne: Hanna Michalska, Hanna Piechowska, Barbara Marczyńska, Ewa Chramcówna, Halina i Jadwiga Pisarek, Krystyna Kamińska, Krystyna Obszańska, Janina Szmigier.

Afisz jubileuszowy. 5-lecie obozów letnich Przysposobienia Wojskowego Kobiet.

Cegiełka na schronisko narciarskie O.P.K.DO O.K w Istebnej.

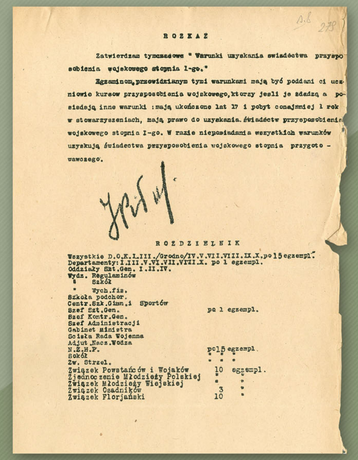

ROZKAZ

Zatwierdzam tymczasowe "Warunki uzyskania świadectwa przysposobienia wojskowego stopnia I-go."

Egzaminy przewidziane tymi warunkami mają być poddani ci uczniowie kursów przysposobienia wojskowego, którzy jeszli je zdadzą a posiadają inne warunki i mają ukończone lat 17 i pobyt conajmniej 1 rok w stowarzyszeniach, mają prawo do uzyskania świadectw przysposobienia wojskowego stopnia I-go. W razie niepossiadania wszystkich warunków uzyskują świadectwa przysposobienia wojskowego stopnia przygoto - wawczego.

Józef Piłs

ROZDZIELNIK

Wszystkie D.O.K.I.III./Grodno/IV.V.VII.VIII.IX.X.po 15 egzempl.
Departamenty:I.II.V.VI.VII.VIII.X. po 1 egzempl.
Oddziały Szt.Gen. I.II.IV.
Wydz. Regulaminów
" Szkół
" Wych.fis.
Szkoła Podchor.
Centr.Ośr.Szkol.i Sportów
Szef Szt.Gen. po 1 egzempl.
Szef Kontr.Gen.
Szef Administracji
Gabinet ministra
Główna Rada Wojenna
Adjut.Nacz.Wodza
N.S.R.P.
Sądy
Zw. Strzel.
Związek Powstańców i Wojaków 10 egzempl.
Jednoczenie Młodzieży Polskiej 1 "
Związek Młodzieży Wiejskiej " "
Związek Ceadzików 3 "
Związek Florjański 10 "

Rozkaz Marszałka Józefa Piłsudskiego dotyczący warunków uzyskania świadectwa przysposobienia wojskowego I stopnia.

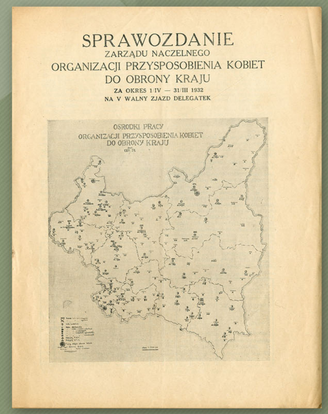

SPRAWOZDANIE
ZARZĄDU NACZELNEGO
ORGANIZACJI PRZYSPOSOBIENIA KOBIET
DO OBRONY KRAJU
ZA OKRES 1 IV — 31 III 1932
NA V WALNY ZJAZD DELEGATEK

OŚRODKI PRACY ORGANIZACJI PRZYSPOSOBIENIA KOBIET DO OBRONY KRAJU

Sprawozdanie Zarządu Naczelnego Organizacji Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju za okres 1 IV 1931 – 31 III 1932 r.

Pierwszy Hufiec Szkolny PWK w Warszawie, 1926 r.

Defilada IV Kompanii PWK w Wólce Profeckiej pod Puławami, lipiec 1929 r.

Defilada, 3 maja 1928 r.

PRZYSPOSOBIENIE WOJSKOWE KOBIET

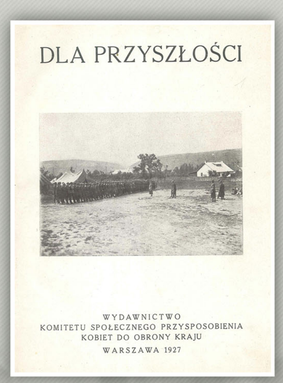

DLA PRZYSZŁOŚCI

WYDAWNICTWO
KOMITETU SPOŁECZNEGO PRZYSPOSOBIENIA
KOBIET DO OBRONY KRAJU
WARSZAWA 1927

„Dla Przyszłości" – Wydawnictwo Komitetu Społecznego Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju. Warszawa, 1927 r.

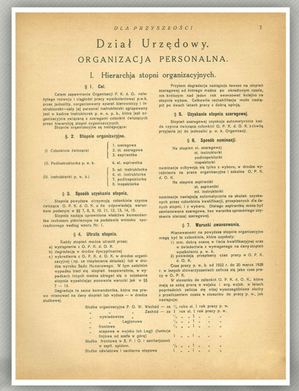

DLA PRZYSZŁOŚCI 7

Dział Urzędowy.

ORGANIZACJA PERSONALNA.

I. Hierarchja stopni organizacyjnych.

§ 1. Cel.

Celem zapewnienia Organizacji P. K. A. O. należytego rozwoju i bagażnej pracy wszelkiej kierownicy p. n. pow. jednolity, odpowiedniej wszelkiemu p. n. pow. jednolity, odpowiedniej wszelkiemu agrupowania jest w każdej instytucji p. n. o p. n. które jest organizacyjna związana z wszagam członek związanych przez Organizacja Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju.

§ 2. Stopnie organizacyjne.

(I. Członkinie (wstępne) — I. członkinia, II. zastępcy, III. zastępcy

(II. Podinstruktorka p. n. k.) — I. st. instruktorka, II. st. instruktorka

(III. Instruktorki p. n. k.) — I. st. instruktorka, II. st. instruktorka, III. inspektorka

§ 3. Sposób wyłaniania stopnia.

Stopnie powyższe otrzymują członkinie wyższej (wstępne O. P. K. Z. O. K. a Dz. odpowiedzialny warunkiem jest ukończenie kursu O. P. K. Z. O. K. a Dz. odpowiedzialny, kierownictwo kursu, jest w rękach

PRZYSPOSOBIENIE WOJSKOWE KOBIET

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — POLSKA STULECIE ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

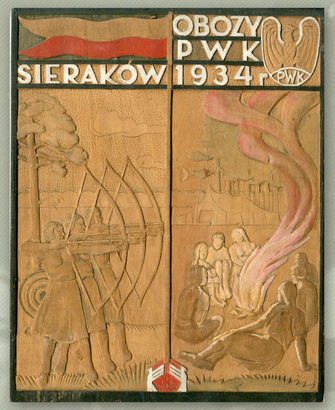

Drewniana tabliczka upamiętniająca obozy szkoleniowe Przysposobienia Wojskowego Kobiet w Sierakowie, 1934 r.

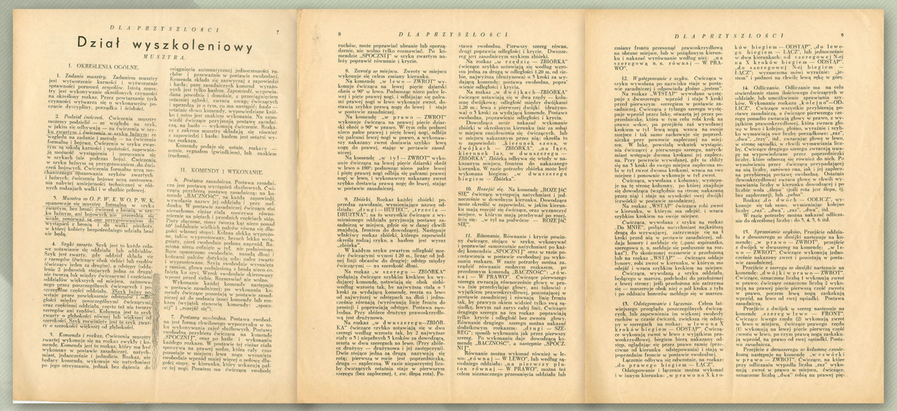

DLA PRZYSZŁOŚCI

Dział wyszkoleniowy

MUSZTRA

I. OKREŚLENIA OGÓLNE.

1. *Założenie musztry.* Założenie musztry jest wykonywanie ćwiczeń w sposób sprawny, zgrabny, zwinny. Istota musztry jest wykonywanie określonych czynności w określonym czasie, w określonej ilości czynności wykonanych w wykonanie tych czynnic dyscyplinę, porządek i dokładność.

2. *Podział ćwiczeń.* Ćwiczenia musztry możemy podzielić — na ćwiczenia w szeregu, pojedyncze i zbiorowe, na ćwiczenia w szeregu, pojedyncze i zbiorowe, na ćwiczenia bez broni i z bronią. Ćwiczenia w szeregu stanowią w takich kolumnach i spodziałach, zapewniają w szeregach lub podczas kolumn, ćwiczenia w szeregu bez broni, ćwiczenia w szeregu bez broni, ćwiczenia w szeregu z bronią, ćwiczenia z bronią. Ćwiczenia w szeregu bez broni, ćwiczenia z bronią. Ćwiczenia z bronią, ćwiczenia z bronią, ćwiczenia z bronią, ćwiczenia z bronią, ćwiczenia z bronią.

3. *Wzory w O.P.K.W.O.P.W.K.* opanowanie się musztra formalna w czeka, ćwiczenia w szeregu, ćwiczenia w szeregu, ćwiczenia w szeregu, ćwiczenia w szeregu, ćwiczenia w szeregu, ćwiczenia w szeregu, ćwiczenia w szeregu, ćwiczenia w szeregu, ćwiczenia w szeregu.

4. *Stąd musztra.* Stąd jest to każda czynność, ćwiczenie, ćwiczenie, ćwiczenie

PRZYSPOSOBIENIE WOJSKOWE KOBIET

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

Totalizator Sportowy

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

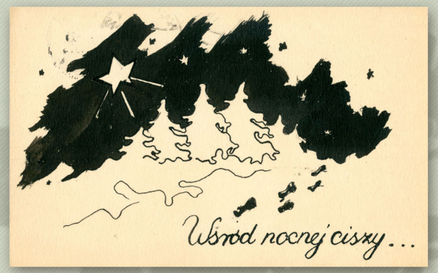

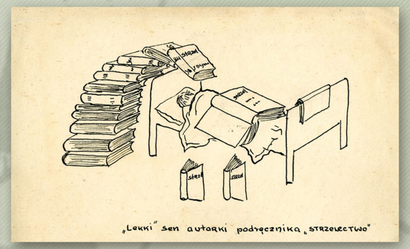

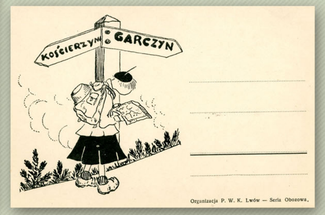

Karty „pewiackie" z rysunkami Zofii Grzegorzewskiej wydawane przez Organizację Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju.

PRZYSPOSOBIENIE WOJSKOWE KOBIET

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

Totalizator Sportowy

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

Kartka Wielkanocna PWK.

Członkinie PWK w Brześciu nad Bugiem, 1931 r.

PROGRAM:

GODZ. 9·— NABOŻEŃSTWO W RUSKICH ARCHIKATEDRALNEJ.
GODZ. 9·30 POŚWIĘCENIE SZTANDARU, WBICIANIE GWOŹDZI I WRĘCZENIE KOMENDANTCE KOŁA.
GODZ. 10·45 DEFILADA.

GWOŹDZIE PROSIMY NADSYŁAĆ WCZEŚNIEJ
LWÓW, KOCHANOWSKIEGO 8. DR. W. SZAYNOKOWA

ZARZĄD KOŁA LOKALNEGO P. W. K.

ORGANIZACJI PRZYSPOSOBIENIA KOBIET DO OBRONY KRAJU WE LWOWIE

NA SZARFCZYY SZAPOBIĆ

JWP.

NA UROCZYSTOŚĆ POŚWIĘCENIA SZTANDARU,

KTÓRA ODBĘDZIE SIĘ DNIA 15 LISTOPADA 1931 R. WEDŁUG ZAŁĄCZONEGO PROGRAMU.

SARZĄD:
Wł. Pipowiczowa
przewodnicząca

B. Garske — sekretarz; J. Zakrzewska — skarbnicka; Stupnickowa — komendantka Koła; M. Gronziewiczowa — wice-prezes.

M. Strakeko; Dr. M. Loriowa

Zaproszenie na uroczystość poświęcenia sztandaru Koła PWK we Lwowie, 15 XI 1931 r.

ORGANIZACJA PRZYSP. WOJSK. KOBIET DO OBRONY KRAJU

LEGITYMACJA

WYSZKOLENIOWA L. ..... /OKR. .....

(ważna z instruktorską lub członkowską legitymacją organizacyjną, kolejową służbową p. d. o. k. dowodem osobistym, legitymacją szkolną*) L. 251/32

..... Pampasówna Halina

stałej jedn. p.w.k. .....

jest uczestniczką kursu ..... objęt. planem szkolenia P. U. W. F. obozu W. Kołki

i P. W. (Zarządz. P.U.W.F. i P. W. O.K. Gł. W.F. i P. W. O.K. Nr. .....) pismo

L. 1734/250 z dn. 6.6.35 podpisał Kryński

W-wa 11.VI.35 Komendantka Inowacka

Miejscowość i data

P. S. H. R. do D. R.

*) niepotrzebne skreślić. **) wypełnia oddział wyszkolenia.

Legitymacja wyszkoleniowa PWK Haliny Pompasówny. Warszawa, 4 VII 1935 r.

Alicja Dobrzycka. Instruktorka PWK w Wilnie, w czasie wojny łączniczka Dowódcy VII Brygady Wileńskiej Wilhelma Tupikowskiego „Wilhelma” do gen. Aleksandra „Wilka” Krzyżanowskiego.

Kurs prelegentek PWK. Warszawa, 16-26 II 1936 r.

Silne Zwarte Gotowe. Biuletyn PWK, 1939, nr 1-2.

16 DLA PRZYSZŁOŚCI

Inspekcja hufca P. W. K. „Kresowianka” w Stanisławowie

Inspekcja! Jedno to słowo wielokrotnem echem odbiło się o stare mury naszej szkoły — zadźwięczało w szybach klas i biegło długim, mrocznym korytarzem, by oznajmić nam, że to już jutro. Więc przyjęliśmy wszystkie nowinę gromkim okrzykiem, a potem zaraz w piersiach coś mocniej odezwało się i zatrepotało jak ptak — to serce, trochę z trwogi i ciekawości.

Podczas przerwy na zbiórce dowiedziałyśmy się dokładniej o wszystkiem. Hufiec P. W. K. ma się stawić o godzinie 14[30] w pełnem umundurowaniu, by powitać komendantkę okręgową p. Wasilewską, która właśnie przyjeżdża na inspekcję.

Każda z nas po powrocie ze szkoły, starannie przejrzała swój mundur, bo — „skarpetki, buciki, no i wszelkie guziki zawsze na baczność winny stać” podczas inspekcji.

Witał dzień pogodny, radosny, ciepły, a dla nas zmczyło to wiele, bo jakie wypadłaby zbiórka w małej sali gimnastycznej i w obuwiu ćwiczebnem, albo na wąskim i ciemnym korytarzu? (Szkoła nasza mieści się w starym budynku pojezuickim).

Co innego w dziedzińcu: duży, jasny, otoczony wysokim murem, wymarzone miejsce na musztrę i inspekcję.

Stoimy już w dwuszeregu, a każda z nas czeka niecierpliwie na przyjście Komendantki. Jedne znają Ją z oboców, pragną powitać, przypomnieć się, nowicjuszki w myśli tworzą już obraz Komendantki, tak dobrze znanej z opowiadań. Wszystkie drżą z wrażenia, ciekawości, jak to będzie? Czy inspekcja się uda, czy komendantka będzie zadowolona?

Szef przebiega przed frontem, jeszcze raz przegląda mundury, wyrównywa dwuszereg, rzuca kilka uwag, a ciągle zwraca głowę w jedną stronę — czy już czas?

Inspekcja hufca „Kresowianka”

Nareszcie: ukazuje się nasza komendantka, wydaje szybko komendę „Baczność, na prawo patrz” i melduje: — Pani Komendantko i t. d.

I podchodzi do nas Komendantka, wita — dzień dobry, Hufiec”, więc jednogłośnie, z wszystkich sił, pragnąc, by usłyszało nas całe miasto, odpowiadamy: „Dzień dobry Pani Komendantko”. Dalej, wyraziste oczy powoli przesuwają się po na , a każda z nas, wpatrzona z zachwytem, chciałaby stać tak długo jeszcze w szeregu i słuchać mądrych, dobrych słów.

A potem maszerujmy, śpiewając ochoczo: „Na ustach uśmiech”...

Inspekcja hufca PWK „Kresowianka” w Stanisławowie, „Dla Przyszłości”, 1931 r.

Komisja Werbunkowa do Ochotniczych Oddziałów Zaolzańskich

Zaświadczenie.

Komisja Werbunkowa zorganizowana przez Federację 12 Związków Obrońców Ojczyzny, stwierdza że: Halina Pompasówna urodzony dnia 1.15 1907 w Lwowie zgłosił się ochotniczo do Oddziałów Zaolzańskich i zarejestrowany pod l. 15

Ochotnik zobowiązuje się zgłosić na wezwanie Komisji Werbunkowej w każdej chwili.

UWAGA: Pracy swej zawodowej nie należy porzucać, gdyż każda obecnie stracona godzina jest krzywdą dla Ojczyzny.

Sambor, dnia 29/15 1938.

Za Komisję Werbunkową: Oyczyny: Szczypińska

Zaświadczenie Komisji Werbunkowej o zgłoszeniu się Haliny Pompasówny do Ochotniczych Oddziałów Zaolzańskich. Sambor, 29 IX 1938 r.

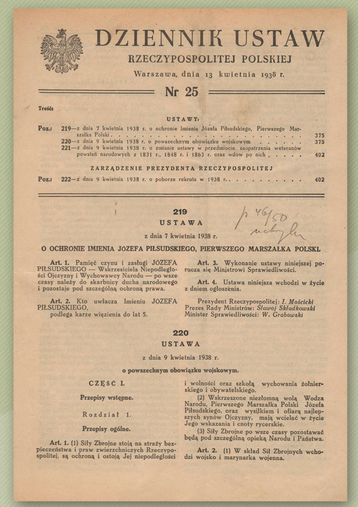

DZIENNIK USTAW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 13 kwietnia 1938 r.

Nr 25

Treść

USTAWY:

Poz. 219—z dnia 7 kwietnia 1938 r. o ochronie imienia Józefa Piłsudskiego, Pierwszego Marszałka Polski 375
220—z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnem obowiązku wojskowym 375
221—z dnia 9 kwietnia 1938 r. o zmianie ustawy w przedmiocie zaopatrzenia wojennego powiatów narodowych z 1831 r., 1848 r. i 1863 r. oraz wojów po nich 402

ZARZĄDZENIE PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ

Poz. 222—z dnia 9 kwietnia 1938 r. o poborze rekruta w 1938 r. 402

219

USTAWA

z dnia 7 kwietnia 1938 r.

O OCHRONIE IMIENIA JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO, PIERWSZEGO MARSZAŁKA POLSKI.

Art. 1. Pamięć czynu i zasługi JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO — Wskrzesiciela Niepodległej Ojczyzny i Wychowawcy Narodu — po wsze czasy należy do skarbnicy ducha narodowego i poszstaje pod szczególną ochroną prawa.

Art. 2. Kto uwłacza Imieniu JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO, podlega karze więzienia do lat 5.

Art. 3. Wykonanie ustawy niniejszej powierza się Ministrowi Sprawiedliwości.

Art. 4. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej: I. Mościcki
Prezes Rady Ministrów: Sławoj Składkowski
Minister Sprawiedliwości: W. Grabowski

220

USTAWA

z dnia 9 kwietnia 1938 r.

o powszechnym obowiązku wojskowym.

CZĘŚĆ I.

Przepisy wstępne.

Rozdział 1.

Przepisy ogólne.

Art. 1. (1) Siły Zbrojne stoją na straży bezpieczeństwa i praw zwierzchniczych Rzeczypospolitej, są ochroną i ostoją Jej niepodległości i wolności oraz szkołą wychowania żołnierskiego i obywatelskiego.

(2) Wskrzeszona niezłomną wolą Wodza Narodu, Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego, oraz wysiłkiem i ofiarą najlepszych synów Ojczyzny, mają wcielać w życie Jego wskazania i cnoty rycerskie.

(3) Siły Zbrojne po wsze czasy pozostawać będą pod szczególną opieką Narodu i Żołnierza.

Art. 2. (1) W skład Sił Zbrojnych wchodzi wojsko i marynarka wojenna.

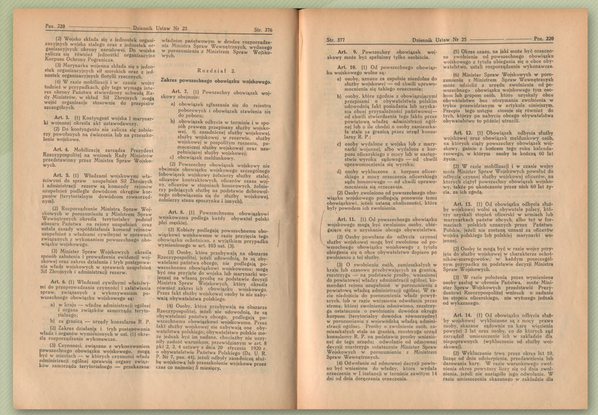

Poz. 220 Dziennik Ustaw Nr 25. Str. 375

(2) Wojsko składa się w jednostki organizacyjne wojska stałego oraz z jednostek organizacyjnych wojska rezerwowego, które w razie potrzeby zostaną zorganizowane w Korpusu Ochrony Pogranicza.

(3) Marynarka wojenna składa się z jednostek organizacyjnych marynarki oraz z jednostek organizacyjnych marynarki rezerwowej.

(4) W razie mobilizacji i w czasie wojny tworzy się przypadkowo, gdy tego wymaga interes obronny Rzeczypospolitej, na rozkaz Ministra, w skład Sił Zbrojnych inne jednostki organizacyjne stosownie do potrzeby samoistnych.

Art. 3. (1) Kontynent wojska i marynarki wojennej określa jest ustawodawczo.

(2) Do kontynentu nie zalicza się jednostek organizacyjnych, które są przydzielone wojskowej.

Art. 4. Mobilizacją zarządza Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów wydanego przez Ministra Spraw Wojskowych.

Art. 5. (1) Wiedzoni wojskowych urlopowych do spraw urzędowych Sił Zbrojnych i administracji rezerw są komendy rejonowe, które podlegają dowódcom okręgów korpusowych dywizyjnych dowódcom rezerwowych.

(2) Bezpośrednio Ministra Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, w sprawach dotyczących obrony Państwa, na mocy ustawy — w czasie wojny — w czasie wojny, ustanowi w sprawach związanych z wykonaniem powszechnego obowiązku wojskowego.

(3) Minister Spraw Wojskowych określa sposób zadania i prowadzenia ewidencji wojskowej oraz zakres działania i tryb podporządkowania Sił Zbrojnych w sprawach zaopatrzenia Sił Zbrojnych i administracji rezerw.

Art. 6. (1) Wiedzoni czynności wojskowych mogą być powołani do czynnej służby wojskowej w sprawach przepisanych z wykonywaniem powszechnego obowiązku wojskowego są:

a) w czasie — wojska administracji ogólnej i organa zwykłeśne samorządu terytorialnego — przekazane

Str. 377 Dziennik Ustaw Nr 25 Poz. 220

wielkiem podpisowym, w drodze rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych, wydanego w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych.

Rozdział 2.

Zakres powszechnego obowiązku wojskowego.

Art. 7. (1) Powszechny obowiązek wojskowy obejmuje:

a) obowiązek zgłoszenia się do rejestru poborowych i obowiązek stawienia się do poboru,

b) obowiązek odbycia w terminie i w sposób przewidzany przepisy służby wojskowej, w czasie pokoju, w czasie mobilizacji wojskowej, w czasie wojny, służby wojskowej w pospolitym ruszeniu, przeszkolenia w rezerwie oraz uzupełnienie służby wojskowej,

c) obowiązek mobilizacyjny.

(2) Powszechny obowiązek wojskowy nie obejmuje obowiązku wojskowego wcielanego do jednostek organizacyjnych wojska stałego, kontraktowych, obowiązu czynu wojennego, w stopniach bezorzeczych, żołnierzy rezerwy, oficerów rezerwy, oficerów dobrowolnego obowiązku na ów obowiązek dodatkowy rezerwy stanu spoczynku i innych.

Art. 8. (1) Powszechnemu obowiązkowi wojskowemu podlega każdy obywatel polski.

(2) Kobiety podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu w razie przyjęcia tego obowiązku ochotniczo, z wyjątkiem przypadku wymienionego w ustępie 3.

(3) Osoby, które przybywają na obszarze Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę są podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(4) Osoby, które przybywają na obszarze Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę na podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(5) Obowiązek wojskowy nie ma zastosowania do osób, które zostaną, na podstawie decyzji Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę na podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(6) Obowiązek wojskowy nie ma zastosowania do osób, które zostaną, na podstawie decyzji Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę na podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

Art. 9. Powszechny obowiązek wojskowy może być spełniony tylko osobiście.

Art. 10. (1) Od powszechnego obowiązku wojskowego wolne są:

a) duchowni — w zakresie obowiązku służby wojskowej — od chwili uprawomocnienia się takiego orzeczenia;

b) osoby, które zgłosiły się do obowiązującej przepisami z obywatelstwa polskiego, w czasie pokoju, w czasie mobilizacji wojskowej przypadkowej podwyższonej — od chwili otrzymania tego faktu przez przyjęcia wojska administracji ogólnej lub z dn. chodzi o osoby zamieszkałe w obszarze, na którym wojska administracji ogólnej.

c) osoby wydalone z wojska lub z marynarki wojennej, w czasie pokoju, w czasie mobilizacji w czasie lub w okresie wojny — od chwili uprawomocnienia się wyroku;

d) osoby wyłączone z korpusu oficerów rezerwy, w czasie pokoju, w czasie mobilizacji wojskowej — od chwili uprawomocnienia się orzeczenia.

(2) Osoby zwolnione od powszechnego obowiązku wojskowego podlegają pomocnie temu obowiązkowi w sposób przewidziany, który tych powodów ich zwolnienia.

Art. 11. (1) Od powszechnego obowiązku wojskowego mogą być zwolnione osoby, obrzędzone w wyznanie obcego obywatelstwa.

(2) Osoby powołane do odbycia czynnej służby wojskowej mogą być zwolnione od powszechnego obowiązku wojskowego, jeśli są zdolne do w obcem obywatelstwie dopiero po zwolnieniu z tej służby.

(3) O zwolnienie osób, zamieszkałych w kraju, lub czynnie przebywających za granicą, w czasie pokoju, w czasie mobilizacji wojskowej, w czasie wojny, w czasie pospolitego ruszenia, mieszkałych rezerwy administracji ogólnej, W w sie niedoczu do powiadomienia właściwy powiatowy, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(4) Osoby, które zgłosiły się do obowiązującej przepisami z zwolnienia dowodzą obowiązku wojskowego, w czasie pokoju, w czasie mobilizacji wojskowej, w czasie wojny, w czasie pospolitego ruszenia, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(5) Obowiązek wojskowy nie ma zastosowania do osób, które zostaną, na podstawie decyzji Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę na podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(6) Osoby, które przybywają na obszarze Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę na podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(7) Obowiązek wojskowy nie ma zastosowania do osób, które zostaną, na podstawie decyzji Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę na podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(8) Obowiązek wojskowy nie ma zastosowania do osób, które zostaną, na podstawie decyzji Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę na podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(9) Obowiązek wojskowy nie ma zastosowania do osób, które zostaną, na podstawie decyzji Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę na podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

(10) Obowiązek wojskowy nie ma zastosowania do osób, które zostaną, na podstawie decyzji Rzeczypospolitej, jako obywatele, na zasadzie wzajemnej pełnią obowiązek, nie podlegają powszechnemu obowiązkowi wojskowemu; mogą być powołane do czynnej służby wojskowej, jeśli na własną prośbę na podstawie decyzji Ministra Spraw Wojskowych, który określa warunki, na jakich mogą być wcielane. W razie braku przyjęcia tego obowiązku, w sie nadywają obowiązkowi polskiego.

Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 roku o powszechnym obowiązku wojskowym, w której kobiety uzyskały prawo do ochotniczej służby wojskowej.

Alicja Dobrzycka składa raport Marszałkowi Edwardowi Śmigłemu-Rydzowi. Wilno, 27 VIII 1939 r.

WOJSKOWA SŁUŻBA KOBIET - W KONSPIRACJI

Wanda Modlibowska (1909-2001). Polski pilot sportowy i szybowcowy. W czasie kampanii wrześniowej była pilotem łącznikiem w Eskadrze Sztabowej w Warszawie. Pierwsza emisariuszka Rządu RP w 1940 roku wysłana do okupowanej Polski.

Emilia Malessa (1909-1949). Kapitan Armii Krajowej, organizatorka i kierowniczka komórki łączności zagranicznej w oddziale V KG AK, który utrzymywał łączność pocztowo-kurierską kraju ze Sztabem Naczelnego Wodza i z polskimi ośrodkami w wielu krajach; powstaniec warszawski; kawaler orderu Virtuti Militari V klasy.

Zofia Franio (1899-1978). Instruktorka PWK; od listopada 1939 członkini SZP-ZWZ-AK, organizatorka i komendantka Kobiecych Patroli Minerskich KG AK. Od stycznia do listopada 1946 roku, szef łączności i kolportażu w Zarządzie Obszaru Centralnego Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość (WiN).

Elżbieta Zawacka (1909-2009). Kurierka KG AK – V oddział Łączności Zagranicznej - jedyna kobieta wśród cichociemnych; po wojnie działała w Delegaturze Rządu na Kraj oraz Zrzeszeniu "Wolność i Niezawisłość". Druga Polka awansowana na stopień generała brygady. Dama Orderu Orła Białego.

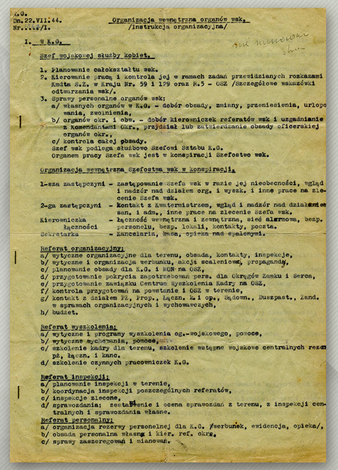

Instrukcja organizacyjna Wojskowej Służby Kobiet, 22 VII 1944 r.

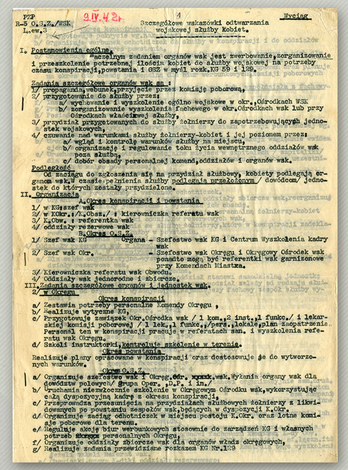

Szczegółowe wskazówki odtwarzania Wojskowej Służby Kobiet.

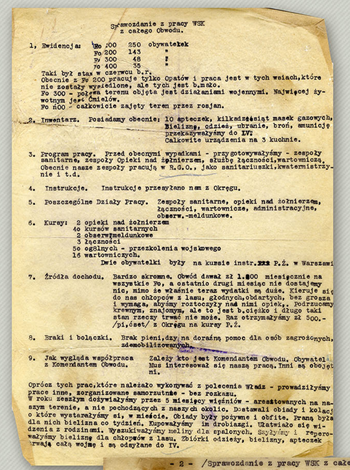

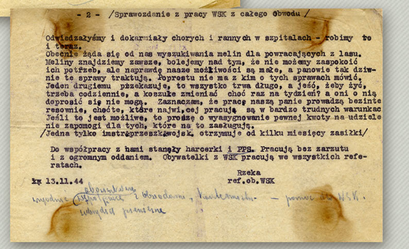

Sprawozdanie z pracy WSK z Obwodu Radom AK, 13 XI 1944 r.

Legitymacja Armii Krajowej Zofii Lothweison.

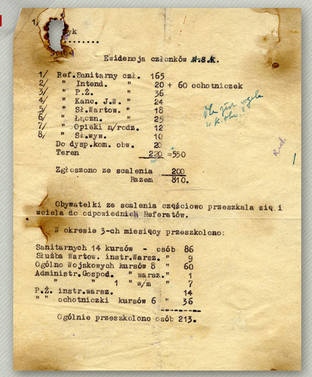

Ewidencja członkiń WSK Okręgu Kieleckiego AK.

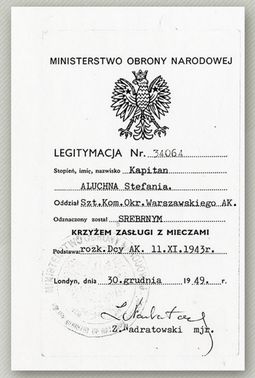

Legitymacja Krzyża Zasługi z Mieczami Stefanii Aluchny.

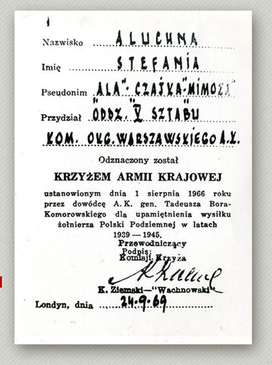

Legitymacja odznaczenia Stefanii Aluchny Krzyżem Armii Krajowej.

Tajny kurs WSK pod szyldem Kursu trykotarskiego w Chojnacie gm. Kowiesy pod Mszczonowem 22-29.V.1943 r. Prowadzące (prawa strona, dół) Topolska Sabina (z koralami na szyi) i Stanisława Walczak (po 1947 r. zam. Rowińska).

Janina Karasiówna (1903-1948). Organizowała służbę kancelaryjną i kierowała łącznością konspiracyjną w Dowództwie Głównym SZP, później kierowała Oddziałem V-K Komendy Głównej Armii Krajowej.

Krystyna Krahelska (1914-1944). Łączniczka i kurierka do zadań specjalnych na teren Nowogródczyzny. Przewoziła broń, jako sanitariuszka jeździła do oddziałów partyzanckich i szkoliła dziewczęta do służby sanitarnej.

Władysława Piechowska (1900-1987). Działaczka POW; pierwsza inspektorka Pomocniczej Służby Kobiet. Komendantka Główna Pomocniczej Służby Kobiet przy armii gen. Andersa.

WOJSKOWA SŁUŻBA KOBIET - W KONSPIRACJI

Archiwum Akt Nowych

niepodległa – Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

Sanitariuszki punktu przy Al. Krakowskiej 14. Zginęły na Okęciu 2 VIII 1944 r.

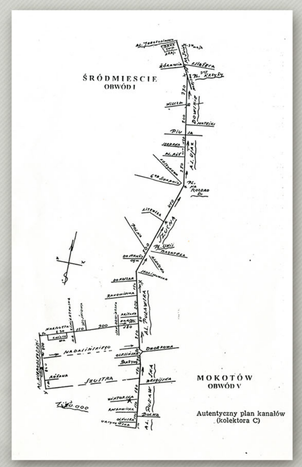

Plan kanałów Śródmieście Obwód I AK – Mokotów Obwód V AK.

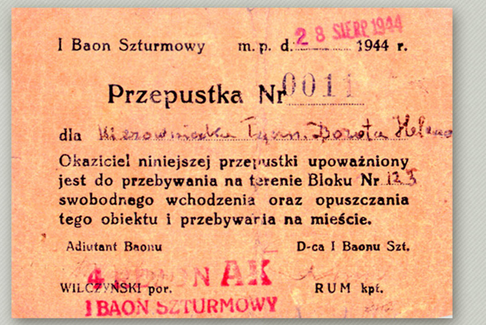

I Baon Szturmowy m. p. d. 28 SIERP 1944 1944 r.

Przepustka Nr 0011

dla Wierowniczka Łączności Dorota Helena

Okaziciel niniejszej przepustki upoważniony jest do przebywania na terenie Bloku Nr 13 3 swobodnego wchodzenia oraz opuszczania tego obiektu i przebywania na mieście.

Adjutant Baonu — D-ca I Baonu Szt.

WILCZYŃSKI por. — RUM kpt.

AK I BAON SZTURMOWY

Przepustka powstańcza I Baonu Szturmowego „Rum” z 2 VIII 1944 r. wystawiona kierowniczce łączności Dorocie Helenie.

Sanitariuszki i łączniczki z plutonu 207 Zgrupowania „Żaglowiec” w Powstaniu Warszawskim.

Punkt obserwacyjny na Czerniakowie w ZUS-ie. Widoczne „Marychna” i „Isia” ze Zgrupowania „Kryska”.

Maria Mirecka (po wojnie Loryś). Instruktorka PWK z ramienia Stronnictwa Narodowego, wprowadziła do WSK kobiety z konspiracji NOW w 1942 r.

Sanitariuszki z 7. kompanii „Iskra” Batalionu Kiliński, 15 VIII 1944 r.

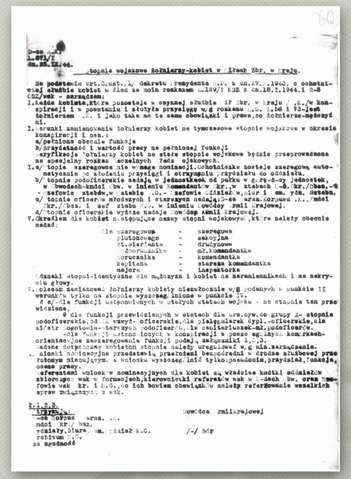

Rozkaz Dowódcy Armii Krajowej gen. Tadeusza Komorowskiego ps. „Bór” z 23 IX 1944 r. o stopniach wojskowych kobiet–żołnierzy w Siłach Zbrojnych w Kraju.

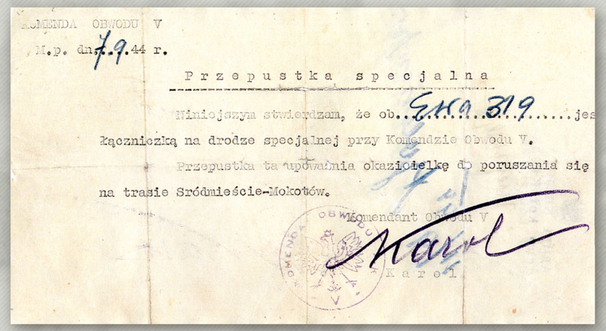

KOMENDA OBWODU V
m.p. dn. 1.9.44 r.

Przepustka specjalna

Niniejszym stwierdzam, że ob. Ewa 319 jest łączniczką na drodze specjalnej przy Komendzie Obwodu V.

Przepustka ta upoważnia okaziciel kę do poruszania się na trasie Śródmieście-Mokotów.

Komendant Obwodu V

Przepustka kanałowa łączniczki pułku „Baszta”, Ewy Grochowskiej-Jeglińskiej, 1944 r.

Opaska Wojskowej Służby Kobiet używana w okresie Powstania Warszawskiego.

Ewa Grochowska-Jeglińska podczas ostatniej zbiórki AK przed Powstaniem Warszawskim, Mokotów 28 VII 1944 r.

Legitymacja powstańcza Anny Wyganowskiej ze Zgrupowania Radosława, 1944 r.

Dowództwo Armji Krajowej

Oddział: Zgr. Radosław

Nazwisko: Wyganowska

Imiona: Anna

Stopień:

Data urodz.: 1926

Przydział: Parada 53

Data wyst. leg.: 15.VII.44 r.

podpis:

Odcisk wskazującego palca prawej ręki:

Numer leg.: 575/402

Kobiety Powstania Warszawskiego.

Wyjście kobiet–powstańców ze Śródmieścia Południowego do niewoli.

NA FRONTACH II WOJNY ŚWIATOWEJ

Archiwum Akt Nowych

niepodległa – Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

Uroczystość zaprzysiężenia ochotniczek Pomocniczej Służby Kobiet. Obóz „pestek”. Guzar, 7 VI 1942 r.

Przysięga ochotniczek Pomocniczej Służby Kobiet, przy sztandarze. Guzar, 7 VI 1942 r.

Bronisława Wysłouch – komendantka PSK.

Ochotniczki Pomocniczej Służby Kobiet przy Armii gen. Władysława Andersa, tzw. „Pestki”.

Naszywki Krystyny Smolińskiej – – ochotniczki ze Szkoły Młodszych Ochotniczek w Nazarecie.

Pozwolenie na prowadzenie wojskowych pojazdów mechanicznych Nr. 40288/654 wydane przez Armię Polską na Wschodzie.

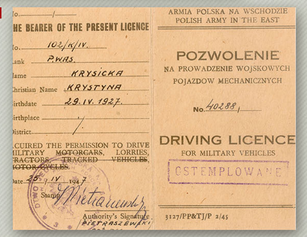

Defilada dziewcząt ze Szkoły Młodszych Ochotniczek. Nazaret, 1946 r.

Wizyta gen. Władysława Andersa w Szkole Młodszych Ochotniczek. Nazaret, 1946 r.

Ochotniczki PWSK. Sealand (Anglia), 1946 r.

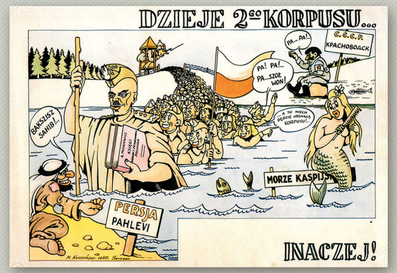

Plakat „Dzieje 2-go Korpusu”.

Oddział Pomocniczej Wojskowej Służby Kobiet. Sealand (Anglia), 3 V 1946 r.

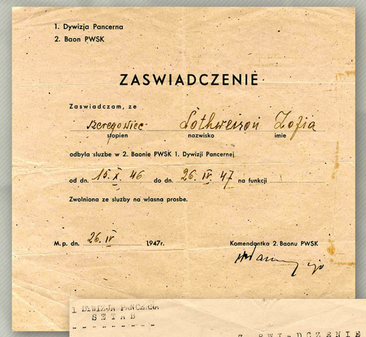

Zaświadczenie Sztabu I Dywizji Pancernej o służbie Zofii Lothwieson w 2 Baonie PWSK.

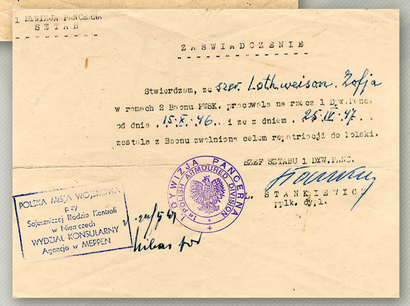

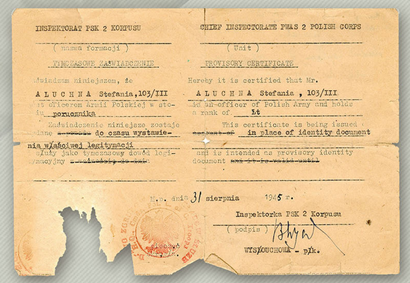

Tymczasowe zaświadczenie inspektoratu PSK 2 Korpusu dla Stefanii Aluchny.

Anna Leska-Daab (1910-1998). Pierwsza kobieta i jedna z trzech Polek w brytyjskim Air Transport Auxiliary RAF. Posiadała uprawnienia do pilotowania szybowców, balonów, samolotów. W czasie II wojny światowej uciekła samolotem z zajętego przez Niemców lotniska polowego.

Jadwiga Piłsudska (1920-2014). Córka Józefa Piłsudskiego; pilot Wojska Polskiego; członkini Pomocniczej Lotniczej Służby Kobiet. Jako trzecia Polka i jedna z ponad setki kobiet wstąpiła do Air Transport Auxiliary, służby pomocniczej Royal Air Force.

Kurs maturalny. Sealand (Anglia), 1946 r.

Pestki. Loretto, sierpień 1945 r.

NA FRONTACH II WOJNY ŚWIATOWEJ

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

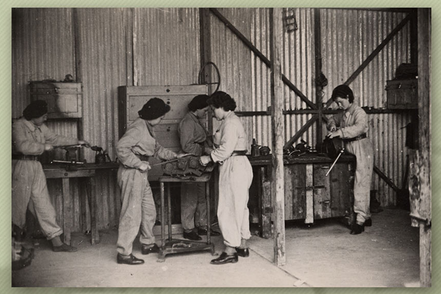

Warsztaty w Ośrodku Szkolenia Transportowego. Gedeza, Palestyna 1943 r.

Zajęcia praktyczne w Ośrodku Szkolenia Transportowego. Gedeza, Palestyna 1943 r.

Dziewczęta z 316 Kompanii Transportowej podczas mycia swoich samochodów, 1946 r.

Ośrodek Szkolenia Transportowego, modlitwa poranna. Gedera, Palestyna, 1943 r.

Motocyklistki. Palestyna.

Przysięga 316 Kompanii Transportowej, 14 IV 1943 r.

Ośrodek Szkolenia Transportowego, ćwiczenia. Gedera, Palestyna, 1943 r.

Pestki z 318 Kompanii Transportowej.

Kurs przygotowawczy do służby w kompanii transportowej.

Ochotniczki 316 Kompanii Transportowej po defiladzie w Święto Narodów Zjednoczonych. Palestyna, 14 VI 1943 r.

NA FRONTACH II WOJNY ŚWIATOWEJ

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”

Tańce ludowe. Gedera, Palestyna, marzec 1943 r.

Ochotniczki z Kompanii Łączności w trakcie ćwiczeń na strzelnicy.

Msza Polowa.

Na cmentarzu pod Monte Cassino, Włochy 1946 r.

Dekoracja Krzyżami Zasługi przez gen. Zygmunta Bohusz-Szyszko w Święto Kobiecej Służby Transportowej. Włochy, marzec 1946 r.

Występy artystyczne dla żołnierzy walczących pod Monte Cassino.

Dziewczęta z 316 Kompanii Transportowej, 1946 r.

Obóz w Teheranie, 5 V 1942 r.

Wycieczka do Asyżu, 1946 r.

Pestki i kadeci. Gedera, 10 I 1943 r.

KOBIECE OBOZY JENIECKIE

Archiwum Akt Nowych

niepodległa – Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

Totalizator Sportowy

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

Oberlangen - znaczek pamiątkowy

Stalag VI-C Oberlangen.

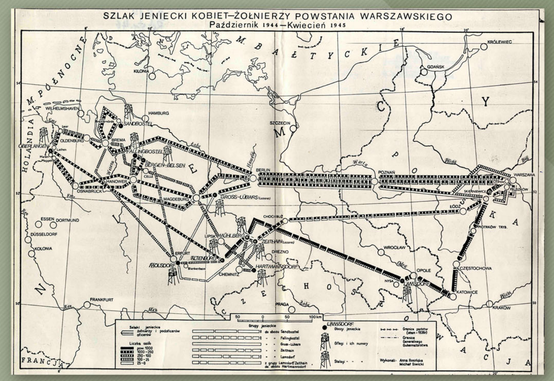

Szlak jeniecki kobiet - żołnierzy Powstania Warszawskiego.

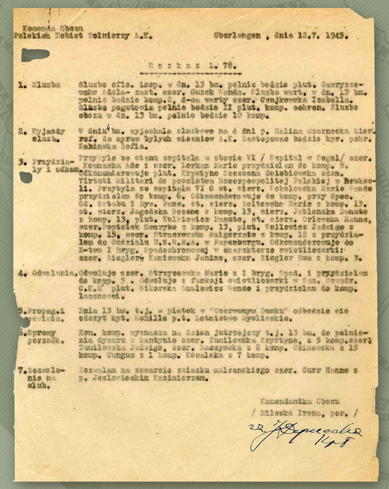

Komenda Obozu
Polskich Kobiet Żołnierzy A.K. Oberlangen, dnia 12.7. 1945.

Rozkaz L. 78.

1. Służba: Służbę ogól. insp. w dn. 13 bm. pełnić będzie plut. Szczyszewski (ogólno- szef. szer. Gazek Zofia. Służbę wart. w dn. 13 bm. pełnić będzie komp., 4-ma warty szer. Gwajkowska Izabella. Zastępę pełnić będzie II plut. komp. ochron. Służbę obozu w dn. 13 bm. pełnić będzie 10 komp.

2. Wyjazdy chorych: W dniu bm. wyjechała chorowa na d. Sol p. Helina Czarnecka kier. raf. do szpitala wiesnier A.K. Zastępowa będzie kpr. pchr. Sobańska Zofia.

3. Przyjęcia i odkom.: Przyszła do ośrodka szpitala w obozie VI / Świętel w Vogel/ szer. Kowalska Ada i przez. Lerkom Maria przydzid ją do komp. 5. Odkomenderowuje plut. Krystyna Czesława Dolebowska ozim. Wtrzeć skiera do specjalnego Nieszczęśliwej Polskiej z Brukselli. Przybyła ze szpitala VI C st. szer. Sobolewska Maria i nie przydzielam do komp. 6. Odkomenderowuje do komp. przy Spec. Gr. Sztuka I grp. Jadz. st. szer. Jaśkiewicz Maria z komp. 13. st. szer. Jagodzka Roseme z komp. 13, szer. Sobolewska Janina z komp. 13, plut. Kalinowska Danuta, st. szer. Orłowska Adama, szer. Pawlak Henryka z komp. 13, plut. Wołłowicz Jadwiga z komp. 15, szer. Strzeszewska Małgorzata z komp. 15 z przydziałem do Oddziału U.N.R.R.A. w Fallenbourg. Odkomenderowuje do 1-ten I Brygs. Spadochronowej w charakterze rzeźbiarzki: szer. Ziegler Janina Janina, szer. Ziegler Ewa z komp. 3.

4. Odwołania: Odwołuje szer. Strzyżewska Maria z I Brygs. Spad. i przydzielam do kompa. 5. Odwołuje z funkcji sekretarzyń w kom. Sanitr. Gr.A.K. plut. Stiorek Genieżeta Sende i przydzielam do komp. Inoncnsed.

5. Propagandy: Dnia 13 bm. t.j. w piątek w "Starowiejnym Domku" odbędzie się odczyt kpt. Gabiłła p.t. Ideałowe Żołnierka.

6. Sprawy porządk.: Kom. komp. wyznacza na dzień jubileuszowy t.j. 13 bm. do pełnienia dyżuru w kantynie szer. Junilewska Krystyna, z 5 komp. szer. Ziniłowska Jadwiga, szer. Kozyrska z 8 komp. Ślusarska z 12 komp. Dunguin z 1 komp. Kowalska z 7 komp.

7. Zezwolenie na ślub: Zezwalam na zawarcie ślubu małżeńskiego szer. Curr Hanne z p. Jezlewskim Kazimierzem.

Komendantka Obozu
/ Mileska Ireno, por. /

Rozkaz L.78 Komendantki Obozu Polskich Kobiet Żołnierzy AK, Ireny Mileskiej, 12 VII 1945 r.

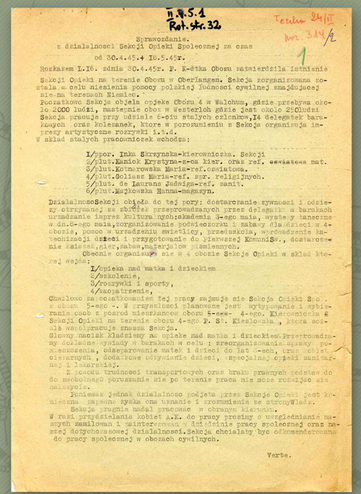

II.4.5.1
Rat. str. 32

Sprawozdanie.
z działalności Sekcji Opieki Społecznej za okres
od 30.4.45.r.4 18.5.45r.

Rozkazem L.16. dnia 30.4.45r. p. Komendanta Obozu zatwierdziła zatrudnienie Sekcji Opieki na terenie Obozu w Oberlangen. Sekcja rozpoczęła swoją działalność pomocy polskiej ludności cywilnej znajdującej się na terenach Niemiec.
Początkowo Sekcja objęła opieką Obóz nr 4 w Walchum, gdzie przebywa około 2000 ludzi, następnie obóz w Esterholz gdzie jest około 250 osób.
Sekcja pracuje przy udziale 6-ciu stałych członków, 14 delegatek baraków oraz kolegamek, które w porozumieniu z Sekcją organizują imprezy artystyczne rozrywki i t.d.
W skład stałych pracowników wchodzą:
1/por. Inka Skrzynska-kierownictwa. Sekcji
2/plut. Kanick Krystyna-sanitarka, oraz ref. zdrowia mat.
3/plut. Kozmarowska Maria-ref. zaopiekuna.
4/plut. Goliasz Maria-ref. spr. religijnych.
5/plut. de Laurana Jadwiga-ref. sanit.
6/plut. Maćkowska Hanna-magazyn.
Działalność Sekcji objęła do tej pory: dostarczanie żywności i odzieży otrzymanej ze strefy przesyłanych przez delegatki z baraków oraz dostanie zapomogi kulturalnych; rozdawanie 3-ego masła, wysłanej zawczoraj w dn.6-go masła, organizowanie podwieczorek i zabawy dla dzieci w 4-obozie, pomoc w urządzeniu świetlicy, przedszkola, nawiązanie łączności i przygotowanie do zjazdu z Komendą., dostarczenie zabawek, kier, zabaw, materjałów i zabawowych.
Obecnie organizuje się w 4 obozie Sekcja Opieki w skład której wejdą:
1/opieka nad matką i dzieckiem
2/szkolenie,
3/rozrywki i sporty,
4/zaopatrzenie.
Obecnie zatrudnionych tej pracy zajmuje się Sekcja Opieki Społecznej obóz 1-ego -. Z przyczyn zlikwidowania jest wyłączenie obozu, rozwiązano osób z pobrzeż niezamknięcie obozu 5-ego- 4-ego. Kierownictwo Sekcji Opieki na terenie obozu 4-go. Z. S. Kierownika, która wcale współpracuje znaczna Sekcja.
Głowy nadal zlikwidowy na czasie nad matką i dzieckiem. Przetrzymuje się dokładne wydatki z barakami w celu i zrozumienia sprawy pomieszczenia, odzyskanie nadal i dzieci do lat -.-ech, oraz opieka oleczarnych, dodatkowe odzyskanie dzieci, specjalne, opieki sanitarnej i lekarskiej.
I powodu trudności transportowych oraz braku przewych podstaw do do swobodnego poruszania się po terenie przez nie mogą rozwijać się należycie.
Zwłaszcz jednak działalność pojęta przez Sekcję Opieki jest kolwiecznie zapewne spaka ona uznanie i zrozumienie ze strony władz.
Sekcja zwraca nadal gwarancje o obrazie klasowym.
W razi przydzielania kobiet A.K. do pracy prosimy o uwzględnienie ich zamiłowań i zainteresowań dotychczasowej działalności. Sekcja chciałaby być odkomenderowana do pracy społecznej w obozach cywilnych.

Verte.

Sprawozdanie z działalności Sekcji Opieki Społecznej za okres 30 IV - 18 V 1945 r.

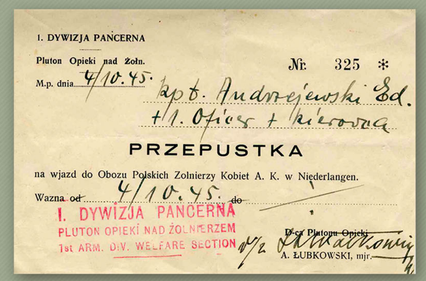

I. DYWIZJA PANCERNA
Pluton Opieki nad Żołn. Nr 325 *
M.p. dnia 4/10.45.
Kpt. Andrzejewski Ed.
+1. Oficer + kierowca
PRZEPUSTKA
na wjazd do Obozu Polskich Żołnierzy Kobiet A. K. w Niederlangen.
Ważna od 4/10.45. do
I. DYWIZJA PANCERNA
PLUTON OPIEKI NAD ŻOŁNIERZEM
1st ARM. DIV. WELFARE SECTION
Dow. Pluton Opieki
A. ŁUBKOWSKI, mjr.

Przepustka dla kpt. Edwarda Andrzejewskiego na wyjazd do Obozu Polskich Żołnierzy Kobiet AK w Niederlangen, 4 X 1945 r.

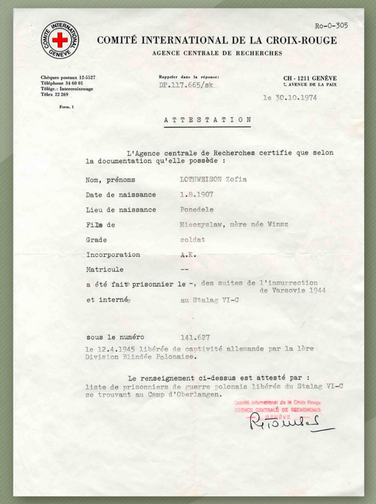

Ro-0-305
COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
AGENCE CENTRALE DE RECHERCHES
Chèques postaux 12-5527
Téléphone 34 60 01
Télégr.: Intercroixrouge
Télex 22 889
Rapporter dans la réponse:
DP.117.665/ak
CH - 1211 GENÈVE
1, AVENUE DE LA PAIX
le 30.10.1974
Form. 1
ATTESTATION
L'Agence centrale de Recherches certifie que selon la documentation qu'elle possède :
Nom, prénoms LOTHWEISON Zofia
Date de naissance 1.8.1907
Lieu de naissance Ponedele
Fille de Mieczysław, née née Winas
Grade soldat
Incorporation A.K.
Matricule --
a été fait prisonnier le -, des suites de l'insurrection de Varsovie 1944
et interné au Stalag VI-C
sous le numéro 141.627
le 12.4.1945 libérée de captivité allemande par la 1bre Division Blindée Polonaise.
Le renseignement ci-dessus est attesté par :
liste de prisonniers de guerre polonais libérés du Stalag VI-C se trouvant au Camp d'Oberlangen.
Pour le Comité International de la Croix-Rouge
Section des renseignements de la Croix-Rouge polonaise
R. Rouault

Zaświadczenie PCK dla Zofii Lothweison o pobycie w obozie jenieckim, Genewa 30 X 1974 r.

Hier abtrennen! Tu oddzielić!
Kriegsgefangenenpost (Geheimtrefl)
Antwort-Postkarte
PRUSZKÓW 21.XII.44-11 POSTA WARSZAWA
An den Kriegsgefangenen:
Frau Zofia Lothweison
Absender: Nadawca:
Vor- und Zuname: Imię i nazwisko: B. Ostrowska
Ort: Kamorer Kjbruckow
Straße: Ostrogbes 8
Kreis: Lohnarzow
Gefangenennummer: 141097
Lage-Bezeichnung: M.-Stammlager XI-B
Deutschland (Allemagne)

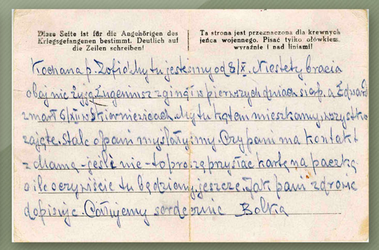

Diese Seite ist für die Angehörigen des Kriegsgefangenen bestimmt. Deutlich auf die Zeilen schreiben!
Ta strona jest przeznaczona dla krewnych jeńca wojennego. Pisać tylko ołówkiem, wyraźnie i nad liniami!
Kochana p. Zofio! Mój syn jeszcze nie od 8.IX. Niech Pani bracia obejmie Zyg. Zaginęli mi z początku dnia 1 sep. a Zdzisio z mat. 6 Dyw. Pancernego. Mój tu kolem mieszkamy wszystko zajęte. Stale o Pani myślimy. Czy Pani ma kontakt z chłopcami - jeśli nie - to proszę przynajmniej kartkę na poczt. o ile co przyślicie tu będziemy jeszcze. Pani zdrowie dopiero Całujemy serdecznie Bolka

Korespondencja z obozu jenieckiego, Pruszków 21 XII 1944 r.

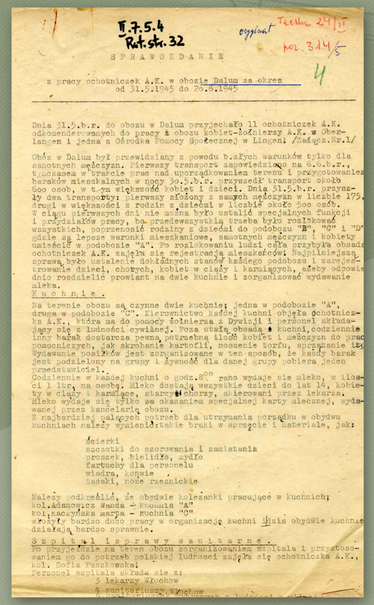

II.7.5.4
Rat. str. 32
oryginał
SPRAWOZDANIE
z pracy ochotniczek A.K. w obozie Dalum za okres
od 31.5.1945 do 20.6.1945
Dnia 31.5.b.r. do obozu w Dalum przyjechały 11 ochotniczek A.K. odkomenderowanych do pracy z obozu kobiet-żołnierzy A.K. w Oberlangen i jedna z Ośrodka Pomocy Społecznej w Lingenal /Nadiga.Sta.1/
Obóz w Dalum był przewidziany z powodu b.złych warunków tylko dla samotnych mężczyzn. Pierwszy transport zapowiedziano na 6.6.b.r., tymczasem w trakcie prac nad uporządkowaniem terenu i przygotowania baraków mieszkalnych w ciągu 20.5.b.r. przyszedł transport około 600 osób, w t.m. większość kobiet i dzieci. Dnia 31.5.b.r. przyszły dwa transporty: pierwszy złożony z samych mężczyzn w liczbie 179, drugi w większości z rodzin z dziećmi w liczbie około 500 osób.
W ciągu pierwszych dni nie można było ustalić specjalnych funkcji i rozdziałów pracy, bo przedewszystkim trzeba było zwalczyć wszystkich, poprzesiać rodziny z dziećmi do podobozu "B", "C" i "D" gdzie są lepsze warunki mieszkaniowe, samotnych mężczyzn i kobiety ustawić w podobozie "A". Po rozlokowaniu ludzi dopiero przybyła obsada ochotniczek A.K. zajęła się zejmowaniem mieszkalności Najbliższą sprawą było ustalenie dokładnych stanów każdego podobozu i zarejestrowanie dzieci, chorych, kobiet w ciąży i karmiących, aby odpowiednio rozdzielić prowiant na dwie kuchnie i zorganizować wydawanie mleka.
K u c h n i e .
Na terenie obozu są czynne dwie kuchnie; jedna w podobozie "A", druga w podobozie "D". Kierownictwo każdej kuchni objęła ochotniczka A.K., która ma do pomocy żołnierza z Dywizji i personel składający się z ludności cywilnej. Poza stałą obsadą kuchni, codziennie inny batak dostarcza pewną potrzebną liczbę kobiet i mężczyzn do prac pomocniczych, jak skrobanie kartofli, noszenie torfu, sprzątanie i t.p. Wyżywienie posiłków jest zorganizowane w ten sposób, że każdy barak jest podzielony na grupy i Szymo-M dla dzieci grupy obliczą jeden przedstawiciel.
Codziennie w każdej kuchni o godz. 8.00 rano wydaje się mleko, w ilości 1 litr, na osobę. Mleko dostają wszystkie dzieci do lat 14, kobiety w ciąży i karmiące, starzy chorzy, skierowani lekarze. Mleko wydaje się tylko za okazaniem specjalnej karty alecznej, wydawanej przez kancelarię obozu.
Z zapasów zabranych przed dla utrzymania porządku w obydwu kuchniach należy wyalenić:tabie braki w sprzęcie i materiale, jak:
dzierki
naczynia do szorowania i zamiatania
proszek, bielidło, mydło
kartuszki dla personelu
wiadra, kogle
taski, nosz ręcznikie
Należy podkreślić, że obydwie koleżanki pracujące w kuchnich; kol. Kamryszyn Wanda - kuchnia "A" kol. Kaczyńska Marja - kuchnia "D" zasłuży bardzo dużo pracy w organizacje kuchni. Dzięki obydwie kuchnie działają bardzo sprawnie.
S p i t a l i s p r a w y s a n i t a r n e .
Po przyjeździe na teren obozu zorganizowano szpitala i przystosowania go do potrzeb polskiej. Kierownicą szpitala się ochotniczka A.K., kol. Zofia Paszkowska.
Personel szpitala składa się z:
2 lekarzy kobiet
2 sanitariuszy kobiet

Sprawozdanie z pracy ochotniczek AK w Dalum za okres 31 V - 20 VI 1945 r.

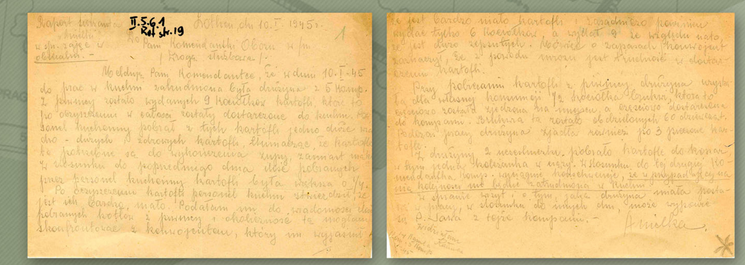

II.5.6.1
Rat. str. 19

Raport sierżanta "Anielki" w sprawie zajęć w obozie, 10 I 1945 r.

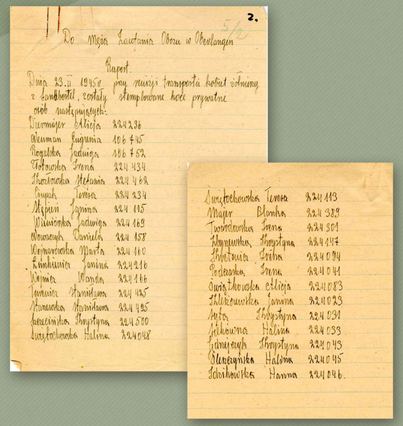

2.
Do Major Lautman Obozu w Oberlangen
Raport.
Dnia 23.II 1945 r. przy okazji transportu kobiet odbywszy z Sandbostel, zostały dostarczone kobiet następujące osób następujących:
Czermajer Eleonora 224236
Ulczman Zofia 224465
Bogatka Zofia 224563
Fedorczyk Irena 224434
Kowalczyk Aleksandra 224468
Gajęcka Janina 224234
Majewska Janina 224415
Pilnicka Jadwiga 224469
Ołtarzewska Daniela 224457
Kowalczyk Marta 224410
Żołnierkiewicz Janina 224416
Kornatz Wanda 224416
Jarmuż Bronisława 224435
Kamińska Bronisława 224435
Jurczyńska Zofia 224435
Łuczyńska Halina 224442
Łuczyńskowska Teresa 224413
Majer Bronisława 224329
Tworzyańska Irena 224501
Szymańska Krystyna 224414
Ziętkowska Irena 224034
Tarczyńska Irena 224041
Świętochowska Elżbieta 224083
Żółkiewska Janina 224033
Sofia Krystyna 224031
Jakowicz Halina 224033
Gajewska Krystyna 224043
Olszewska Halina 224045
Sierkowska Hanna 224046

Raport z rewizji transportu kobiet żołnierzy przybyłych z Sandbostel, 23 II 1945 r.

Hanna Piechowska – Ciechomska (1924-2018). Instruktorka Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej; była więźniarka obozów koncentracyjnych Auschwitz Birkenau i Bergen-Belsen; członkini Memoriału Gen. Marii Wittek.

KOBIECE OBOZY JENIECKIE

Wizyta Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych gen. Tadeusza Komorowskiego ps. „Bór" w towarzystwie gen. Klemensa Rudnickiego w obozie jenieckim dla kobiet–żołnierzy w Niederlangen, 24 VI 1945 r.

Fotografie z życia kobiet żołnierzy w obozie Oberlangen.

KOBIECE OBOZY JENIECKIE

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

Wyroby artystyczne wykonane w Stalagu VI C Oberlangen.

GEN. MARIA WITTEKÓWNA (1899-1997) - PIERWSZA POLSKA KOBIETA GENERAŁ

Archiwum Akt Nowych

niepodległa – Polskie Stulecie Odzyskania Niepodległości

Liga Kobiet Polskich

Totalizator Sportowy

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

Maria Wittekówna, prawdopodobnie 1919 r.

Komendantka Wydziału KN-3 POW Kijów; uczestniczka wojny polsko – bolszewickiej 1920 r. Naczelna komendantka Przysposobienia Wojskowego Kobiet w II Rzeczypospolitej; szef Wojskowej Służby Kobiet KG SZP-ZWZ-AK.; inicjatorka zabezpieczania dokumentacji historycznej udziału kobiet w walkach o niepodległość Polski; czynna w podziemiu niepodległościowym po 1945 r., współzałożycielka Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

Legitymacje odznaczeniowe Marii Wittekówny.

BIURO KAPITUŁY
ORDERU WOJ. "VIRTUTI MILITARI"

stwierdza, że Pułkownik W.S.K.

MARIA WITTEK

jest kawalerem Orderu Wojennego

"VIRTUTI MILITARI"

V kl.

SZEF BIURA KAPITUŁY

A. Grudziński Gen. Bryg

Londyn, dnia 30 czerwca 1981

Podpis właściciela legitymacji

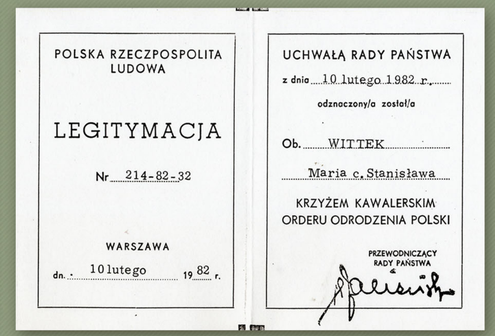

POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA

LEGITYMACJA

Nr 214-82-32

WARSZAWA

dn. 10 lutego 1982 r.

UCHWAŁĄ RADY PAŃSTWA

z dnia 10 lutego 1982 r.

odznaczony/a został/a

Ob. WITTEK

Maria c. Stanisława

KRZYŻEM KAWALERSKIM
ORDERU ODRODZENIA POLSKI

PRZEWODNICZĄCY RADY PAŃSTWA

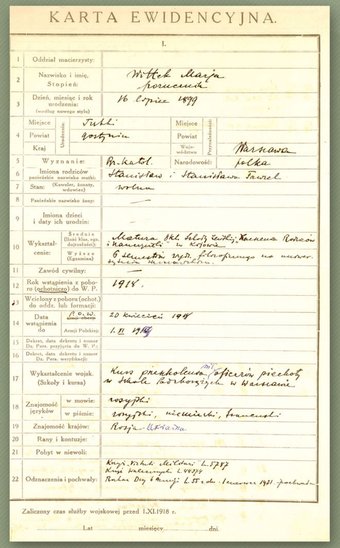

KARTA EWIDENCYJNA.

I.

1 Oddział macierzysty:
2 Nazwisko i imię. Stopień: Witek Marja Szeregowiec
3 Dzień, miesiąc i rok urodzenia (według nowego stylu): 16 Lipca 1899
4 Miejsce Urodzenia: Tykli. Powiat: Grodzieńskie. Kraj: Rosja. Miejsce Zamieszkania: Warszawa. Powiat: Warszawa. Kraj:
5 Wyznanie: Rz.-kat. Narodowość: polska
6 Imiona rodziców panieńskie nazwisko matki: Stanisław i Stanisława Fiszel
7 Stan: Kawaler, żonaty, wdowiec: wolna
8 Panieńskie nazwisko żony: —
9 Imiona dzieci i daty ich urodzin: —
10 Wykształcenie: Średnie (Szkoła Mag. ogólnokształcąca): Gimnazjum Żeńskie Rosyjskie w Kownie. Wyższe (Sgłoszenia): 8 klasowe gim. Gimnazjum Żeńskie Rosyjskie w Kownie.
11 Zawód cywilny: —
12 Rok wstąpienia z poboru (uchotnienia) do W. P.: 1918.
13 Wcielony z poboru (ochot.) do armii lub formacji: —
14 Data wstąpienia do Armii Polskiej: 20 Kwiecień 1918
15 Dokon. dan. dokonu i numer Dz. Pers. przejścia do W. P.: L.D. 1918
16 Dokon. dan. dokonu i numer Dz. Pers. zwolnienia: —
17 Wykształcenie wojsk. (Szkoły i kursa): Kurs przekształcenia oficerów piechoty w Szkole Podchorążych w Warszawie.
18 Znajomość języków w mowie: rosyjski. w piśmie: rosyjski, niemiecki, francuski.
19 Znajomość krajów: Rosja
20 Rany i kontuzje: —
21 Pobyt w niewoli: Kraj. Szkoła Starszych L.1919. Kraj. Internacjał L.1919. Rosja. Dny Kwiecj: L.18 s.d. Tamowa 1921 powrót.
22 Odznaczenia i pochwały: —

Zaliczony czas służby wojskowej przed 1.XI.1918 r.

Lat ..... miesięcy ..... dni.

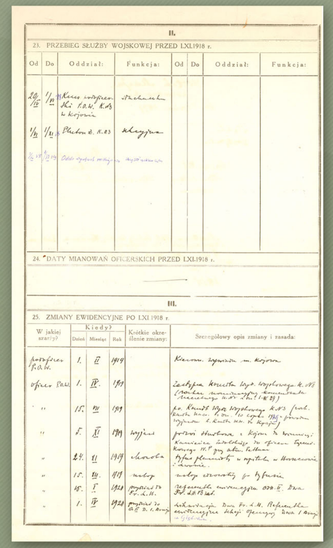

II.

23. PRZEBIEG SŁUŻBY WOJSKOWEJ PRZED 1.XI.1918 r.

Od	Do	Oddział:	Funkcja:	Od	Do	Oddział:	Funkcja:
20/IX	1/X	Kurs przekszt. Sz. P.K.W. K.K. w Koryznie	Słuchacz				
1/X	1/XI	Szkoła d. K.R.3	Aspirant				
1/XI	1/XI	Szkoła Mag. Ogólnokształcąca	Uczennica				

24. DATY MIANOWAŃ OFICERSKICH PRZED 1.XI.1918 r.

III.

25. ZMIANY EWIDENCYJNE PO 1.XI.1918 r.

W jakiej ewidencji	Kiedy: Dzień	Miesiąc	Rok	Kolekcie określenie zmiany:	Szczegółowy opis zmiany i zasada:
Ewidencja Ogólna	1.	II	1919		Kraków. Zapisana na Kraków.
Oficer Rez.	1.	III	1921		Zaskoczyła Kwatera Dyd. Wychowania K.P.W. (Sekcja Kwatera Dyd. Wychowania K.P.W.)
"	15.	III	1921		Ze Kwatery Dyd. Wychowania K.P.W. (Sekcja Kwatera Dyd. Wychowania K.P.W.)
"	5.	II	1924	Wyjazd	Zgodnie Kwatera z Kijowa do Warszawy Komisarz Lwowskiego, na Oficera Rezerwy M.S.Wojs. Lwów.
"	24.	II	1924	Zmiana	Oficer Rezerwowy w szpitale w Warszawie Kwatera.
"	15.	III	1924	Awans	Awans awansowany na Kapitana.
"	15.	I	1926	Przeniesienie do Sz. P.K.W.	Przeniesiony na Sz. P.K.W.
"	1.	IV	1926	Przeniesienie do Sz. P.K.W.	Przeniesiony do Sz. P.K.W. Kapitan Dyd. Wychowania Sekcji Oficerskiej Dyd. Wychowania

Karta ewidencyjna Marii Wittekówny.

MINISTERSTWO OBRONY NARODOWEJ

No. Leg. 13827...

LEGITYMACJA

orderu wojennego

"VIRTUTI MILITARI"

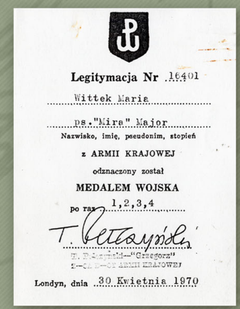

Legitymacja Nr 16401

Wittek Maria

ps. "Wira" Major

Nazwisko, imię, pseudonim, stopień

z ARMII KRAJOWEJ

odznaczony został

MEDALEM WOJSKA

po raz 1,2,3,4

T. Bór-Komorowski

Londyn, dnia 30 Kwietnia 1970

MINISTERSTWO OBRONY NARODOWEJ

LEGITYMACJA Nr 35851

Stopień, imię, nazwisko Płk.

WITTEK Maria

Ps. "WIRA"

Oddział A.K.

Odznaczony został ZŁOTYM

KRZYŻEM ZASŁUGI Z MIECZAMI

Podstawa: Dz.Pers.Nr3215.S.49.

Londyn, dnia 30 Grudnia 1947

ARMIA KRAJOWA
KOMENDA GŁÓWNA ODDZIAŁU V-GO ŁĄCZNOŚCI ZAGRANICZNEJ
„ZAGRODA"

LEGITYMACJA
NR IV

Komendantka PWK Maria Wittek.

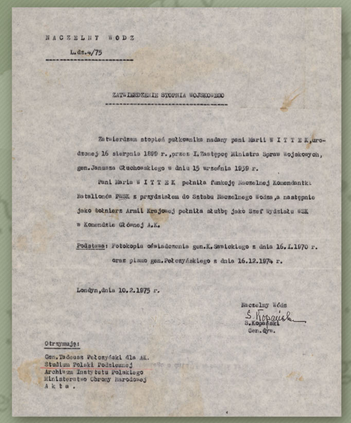

NACZELNY WÓDZ
L.dz.a/75

ZATWIERDZENIE STOPNIA PUŁKOWNIKA

Zatwierdzam stopień pułkownika nadany pani Marii WITTEK, urodzonej 16 sierpnia 1899 r., przez Zastępcę Ministra Spraw Wojskowych, gen. Janusza Głuchowskiego w dniu 15 września 1939 r.

Pani Maria WITTEK pełniła funkcję Naczelnej Komendantki Rozbudowy PWK z prawdziwem do Sztabu Naczelnego Wodza, a następnie jako Dowódca Armii Krajowej pełniła służbę jako Szef Wydziału SOK w Komendzie Głównej AK.

Podstawa: Pełnomocnictwo gen. K. Sosnkowskiego z dnia 15.X.1970 r. oraz pismo gen. Pel czyńskiego z dnia 16.12.1974 r.

Londyn, dnia 10.X.1975 r.

Naczelny Wódz
S. Kopański
Gen. dyw.

Otrzymują:
Gen. Tadeusz Pełczyński dla AK.
Studium Polski Podziemnej
Archiwum Instytutu Polskiego
Ministerstwo Obrony Narodowej
A/a.

Zatwierdzenie przez Naczelnego Wodza gen. S. Kopańskiego stopnia pułkownika Marii Wittekówny. Londyn, 10 II 1975 r.

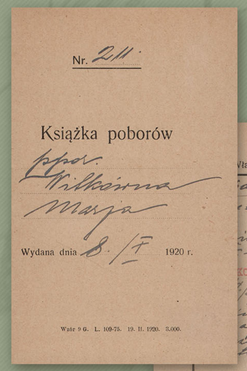

Nr. 211

Książka poborów

ppor. Wilkówna Marja

Wydana dnia 8/I 1920 r.

Książka poborów ppor. Marii Wittekówny, 1920 r.

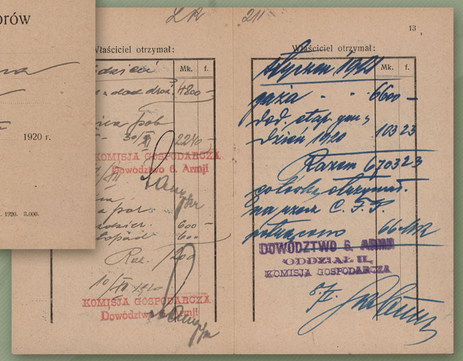

Właściciel otrzymał: Mk. f.

Kwitek 1000

Pensja 6000

Dod. etap. gen. 1000

Dział 1920 10023

Razem 670323

Otrzymał

DOWÓDZTWO G. ARMII
ODDZIAŁ II.
KOMISJA GOSPODARCZA

Właściciel otrzymał: Mk. f.

Kwitek 1000

Pensja 6000

Dod. etap. gen. 1000

Dział 1920 10023

Razem 670323

Otrzymał

DOWÓDZTWO G. ARMII
ODDZIAŁ II.
KOMISJA GOSPODARCZA

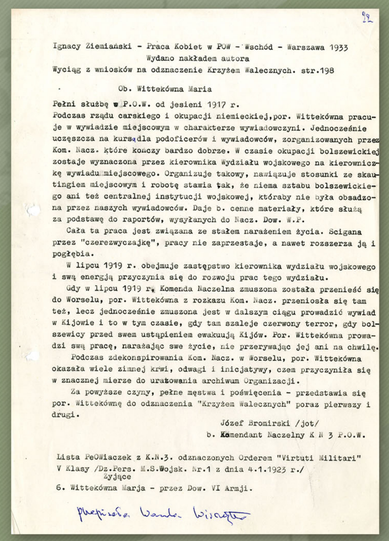

92

Ignacy Zieniański – Praca Kobiet w POW – Wschód – Warszawa 1933
Wydano nakładem autora
Wyciąg z wniosków na odznaczenie Krzyżem Walecznych. str.198

Ob. Wittekówna Maria

Pełni służbę w P.O.W. od jesieni 1917 r.
Podczas rzędu carskiego i okupacji niemieckiej, por. Wittekówna pracuje w wywiadzie miejscowym w charakterze wywiadowczyni. Jednocześnie uczęszcza na kursadla podoficerów i wywiadowców, zorganizowanych przez Kom. Nacz. które kończy bardzo dobrze. W czasie okupacji bolszewickiej zostaje wyznaczona przez kierownika Wydziału wojskowego na kierowniczkę wywiadu miejscowego. Organizuje takowy, nawiązuje stosunki ze skautingiem miejscowym i robotę stawia tak, że niema zatabu bolszewickiego ani też centralnej instytucji wojskowej, któraby nie była obsadzona przez naszych wywiadowców. Daje b. cenne materiały, które służą za podstawę do raportów, wysyłanych do Nacz. Dow. W.P.
Cała ta praca jest związana ze stałem narażeniem życia. Ścigana przez "czerezwyczajkę", pracy nie zaprzestaje, a nawet rozszerza ją i pogłębia.
W lipcu 1919 r. obejmuje zastępstwo kierownika wydziału wojskowego i swą energją przyczynia się do rozwoju prac tego wydziału.
Gdy w lipcu 1919 r. Komenda Naczelna zmuszona została przenieść się do Worselu, por. Wittekówna z rozkazu Kom. Nacz. przenosiła się tam też, lecz jednocześnie zmuszona jest w dalszym ciągu prowadzić wywiad w Kijowie i to w tym czasie, gdy tam szaleje czerwony terror, gdy bolszewicy przed swem ustąpieniem ewakuują Kijów. Por. Wittekówna prowadzi swą pracę, narażając swe życie, nie przerywając jej ani na chwilę.
Podczas zdekonspirowania Kom. Nacz. w Worselu, por. Wittekówna okazała wiele zimnej krwi, odwagi i inicjatywy, czem przyczyniła się w znacznej mierze do uratowania archiwum Organizacji.
Za powyższe czyny, pełne męstwa i poświęcenia – przedstawia się por. Wittekówną do odznaczenia "Krzyżem Walecznych" poraz pierwszy i drugi.

Józef Sroniński /pot/
b. Komendant Naczelny A.K. 3 P.O.W.

Lista Podwłaczek z K.N.3. odznaczonych Orderem "Virtuti Militari"
V Klasy /Dz.Pers. H.S.Wojsk. Nr.1 z dnia 4.1.1923 r./
Szyfr
6. Wittekówna Marja – przez Dow. VI Armji.

Wyciąg z wniosku na odznaczenie Krzyżem Walecznych za pracę w Polskiej Organizacji Wojskowej.

Maria Wittekówna z Krzyżem Niepodległości.

LEGITYMACJA ZAREJESTROWANEGO SPRZEDAWCY U.P.I.K. „RUCH"
Nr 294
STOŁECZNA SEKCJA SPRZEDAWCÓW „RUCHU"
Warszawa, ul. Lwowska Nr 19

Ważne do 31.XII.1957

1. Wittek
2. Maria (imiona)
3. 16.VII.1899 r. Tykli (data i miejsce urodzenia)
4. ul. 3-Maja 2 m 44 (adres zamieszkania)
5. Polskie Radio Myśliwieckie (adres kiosku)

Warszawa, dnia 23.IV 1957 r.

PREZES KIEROWNIK

(podpis posiadacza legitymacji)

Druk Hibnera 3, Zam. 614 3-56 1000. B-7-132.

Legitymacja pracownicza Marii Wittek, sprzedawcy U.P i K „Ruch", 23 IV 1957 r.

GEN. MARIA WITTEKÓWNA (1899-1997) - PIERWSZA POLSKA KOBIETA GENERAŁ

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

Spotkanie z Ojcem Świętym Janem Pawłem II w Watykanie, 5 IV 1984 r.

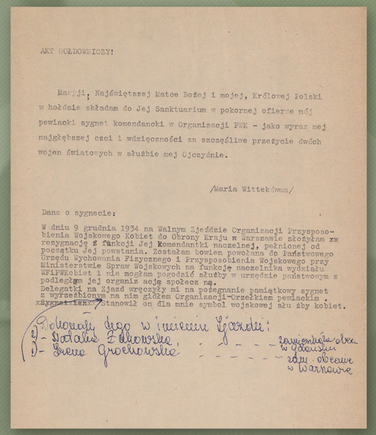

AKT HOŁDOWNICZY!

Marii, Najświętszej Matce Bożej i mojej, Królowej Polski w hołdzie składam do Jej Sanktuarium w pokornej ofierze mój pewiecki sygnet komendancki w Organizacji PSK - jako wyraz mej najgłębszej czci i wdzięczności za szczęśliwe przeżycie dwóch wojen światowych w służbie mej Ojczyźnie.

/Maria Wittekówna/

Dano o sygnecie:

W dniu 9 grudnia 1934 na Walnym Zjeździe Organizacji przysposobienia Wojskowego Kobiet do Obrony Kraju w Arsenale złożyłam rezygnację z funkcji Jej Komendantki naczelnej, pełnionej od początku Jej powstania. Zostałam zwolniona do Zastępczego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego przy Ministerstwie Spraw Wojskowych na funkcję naczelnika wychowanek. Wiązałoby i nie mogłam pogodzić służby w urzędzie państwowym z podległym jej organem acją społeczną. Delegatki na Zjazd wręczyły mi na pożegnanie pamiątkowy sygnet z wyrzeźbionym na nim godłem Organizacji-orzełkiem pewieckim, który ten stanowił on dla mnie symbol wojskowej służby kobiet.

Polecam Jego w imieniu Córek: Zofia Zakrzewska, Irena Grodzińska

Zofia Zakrzewska
ul. Wiślana 2
00-317 Warszawa

Irena Grodzińska
ul. Oboźna 5
Warszawa

Akt Hołdowniczy Marii Wittekówny, 1987 r.

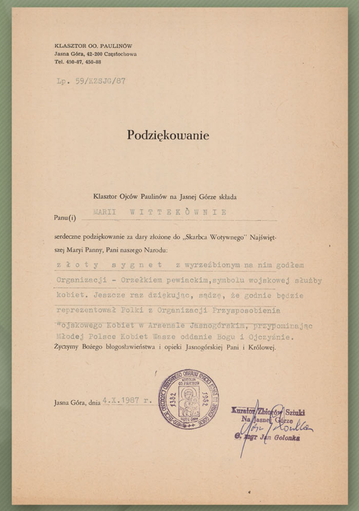

KLASZTOR OO. PAULINÓW
Jasna Góra, 42-200 Częstochowa
Tel. 450-87, 450-88

Lp. 59/KZSJG/87

Podziękowanie

Klasztor Ojców Paulinów na Jasnej Górze składa

Panu(i) MARII WITTEKÓWNIE

serdeczne podziękowanie za dary złożone do „Skarbca Wotywnego" Najświętszej Maryi Panny, Pani naszego Narodu:

złoty sygnet z wyrzeźbionym na nim godłem Organizacji - Orzełkiem pewieckim, symbolu wojskowej służby kobiet. Jeszcze raz dziękuję, sądzę, że godnie będzie reprezentował Polki z Organizacji Przysposobienia Wojskowego Kobiet w Arsenale Jasnogórskim, przypominając młodej Polsce Kobiet Wasze oddanie Bogu i Ojczyźnie.

Życzymy Bożego błogosławieństwa i opieki Jasnogórskiej Pani i Królowej.

Jasna Góra, dnia 4.X.1987 r.

Kurator Zbiorów Sztuki
Na Jasnej Górze
O. Jan Golonka

Podziękowania Kuratora Zbiorów Sztuki na Jasnej Górze ojca Jana Golonki dla Marii Wittekówny za złożenie złotego sygnetu z Orzełkiem Peowiackim do „Skarbca Wotywnego". Jasna Góra, 4 X 1987 r.

Maria Wittekówna podczas uroczystości otrzymania nominacji generalskiej. Warszawa, 3 V 1991 r.
Na zdjęciach widoczni: Bronisław Komorowski, Jarosław Kaczyński, gen. bryg. Leon Komornicki, dowódca Warszawskiego Okręgu Wojskowego.

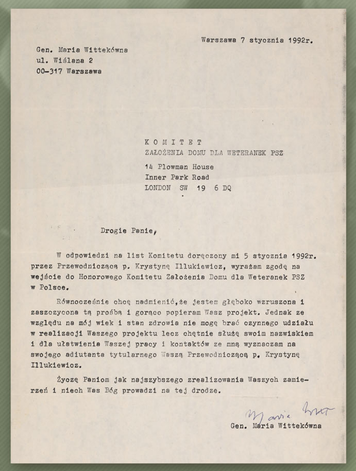

Warszawa 7 stycznia 1992r.

Gen. Maria Wittekówna
ul. Wiślana 2
00-317 Warszawa

KOMITET
ZAŁOŻENIA DOMU DLA WETERANEK PSZ
14 Plowman House
Inner Park Road
LONDON SW 19 6 DQ

Drogie Panie,

W odpowiedzi na list Komitetu doręczony mi 5 stycznia 1992r. przez Przewodniczącą p. Krystynę Illukiewicz, wyrażam zgodę na wejście do Honorowego Komitetu Założenia Domu dla Weteranek PSZ w Polsce.

Równocześnie choć zadmienić, że jestem głęboko wzruszona i zaszczycona tą prośbą i gorąco popieram Wasz projekt. Jednak ze względu na mój wiek i stan zdrowia nie mogę brać czynnego udziału w realizacji Waszego projektu lecz chętnie służę swoim nazwiskiem i dla ułatwienia Waszej pracy i kontaktów ze mną wyznaczam na swojego adiutanta tytularnego Waszą Przewodniczącą p. Krystynę Illukiewicz.

Życzę Paniom jak najszybszego zrealizowania Waszych zamierzeń i niech Was Bóg prowadzi na tej drodze.

Maria Wittekówna

Gen. Maria Wittekówna

Zgoda Marii Wittekówny na wejście w skład Honorowego Komitetu Założenia Domu dla Weteranek PSZ w Polsce. Warszawa, 7 I 1992 r.

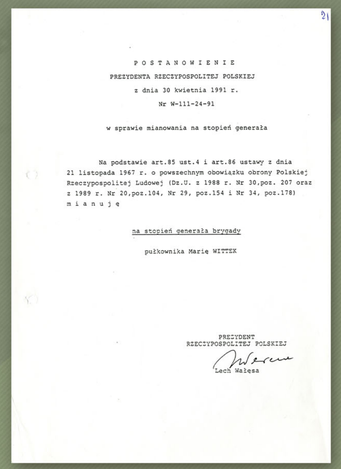

21

POSTANOWIENIE
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
z dnia 30 kwietnia 1991 r.
Nr W-111-24-91

w sprawie mianowania na stopień generała

Na podstawie art.85 ust.4 i art.86 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. z 1988 r. Nr 30,poz. 207 oraz z 1989 r. Nr 20,poz.104, Nr 29, poz.154 i Nr 34, poz.178)
mianuję

na stopień generała brygady

pułkownika Marię WITTEK

PREZYDENT
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
Lech Wałęsa

Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Lecha Wałęsy w sprawie mianowania płk. Marii Wittekówny na stopień generała brygady, 30 IV 1991 r.

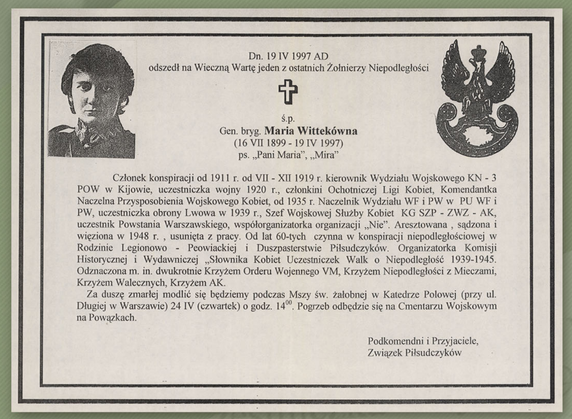

Dn. 19 IV 1997 AD
odszedł na Wieczną Wartę jeden z ostatnich Żołnierzy Niepodległości

ś.p.
Gen. bryg. **Maria Wittekówna**
(16 VII 1899 - 19 IV 1997)
ps. „Pani Maria", „Mira"

Członek konspiracji od 1911 r. od VII - XII 1919 r. kierownik Wydziału Wojskowego KN - 3 POW w Kijowie, uczestniczka wojny 1920 r., członkini Ochotniczej Ligi Kobiet, Komendantka Naczelna Przysposobienia Wojskowego Kobiet, od 1935 r. Naczelnik Wydziału WF i PW w PU WF i PW, uczestniczka obrony Lwowa w 1939 r., Szef Wojskowej Służby Kobiet KG SZP - ZWZ - AK, uczestnik Powstania Warszawskiego, współorganizatorka organizacji „Nie". Aresztowana , sądzona i więziona w 1948 r. , usunięta z pracy. Od lat 60-tych czynna w konspiracji niepodległościowej w Rodzinie Legionowo - Peowiackiej i Duszpasterstwie Piłsudczyków. Organizatorka Komisji Historycznej i Wydawniczej „Słownika Kobiet Uczestniczek Walk o Niepodległość 1939-1945. Odznaczona m. in. dwukrotnie Krzyżem Orderu Wojennego VM, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Walecznych, Krzyżem AK.

Za duszę zmarłej modlić się będziemy podczas Mszy św. żałobnej w Katedrze Polowej (przy ul. Długiej w Warszawie) 24 IV (czwartek) o godz. 14^{00}. Pogrzeb odbędzie się na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

Podkomendni i Przyjaciele,
Związek Piłsudczyków

Klepsydra od podkomendnych i przyjaciół ze Związku Piłsudczyków, kwiecień 1997 r.

Grób gen. Marii Wittekówny na Wojskowych Powązkach w Warszawie.

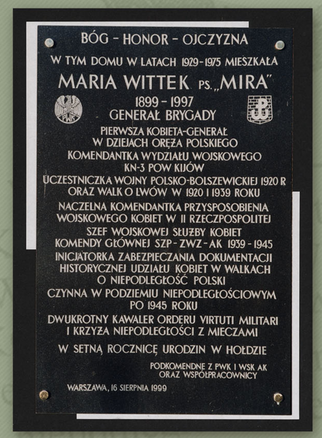

Tablica pamięci zawieszona na domu, w którym mieszkała do 1975 r. Warszawa, 16 VIII 1999 r.

KOMISJA HISTORII KOBIET W WALKACH O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI

Archiwum Akt Nowych

niepodległa – Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

Totalizator Sportowy

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

Zjazd kombatantek i Sesja Służba Polek na frontach II wojny światowej. Od lewej: NN, gen. Elżbieta Zawacka i przewodnicząca Komisji Historii Kobiet Bożenna Tazbir-Tomaszewska, Toruń 1994 r.

Podopieczne gen. Marii Wittekówny. Stoją od lewej: Grażyna Lipińska – pierwsza przewodnicząca Komisji Historii Kobiet w Walce o Niepodległość Polski, NN, Bożenna Tazbir-Tomaszewska, Stefania Żelazowska, Zofia Szagonowa, Elżbieta Ostrowska, Halka Ratyńska, gen. Maria Wittekówna, Halina Szewczykowa, Helena Kwiatkowska i Janka Szwedek. Warszawa, 3 V 1991 r.

Ojciec Jan Golonka ZP przyjmuje do zbiorów jasnogórskich głowicę sztandaru PWK i sygnet Komendantki płk Marii Wittekównej.

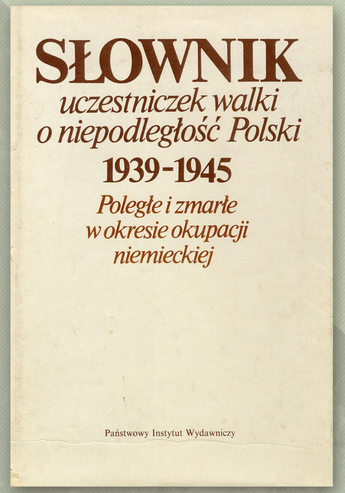

Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939–1945. Poległe i zmarłe w okresie okupacji niemieckiej, Warszawa 1988 r.

Komisja Historii Kobiet w gmachu Polskiego Towarzystwa Historycznego, Rynek Starego Miasta.

Członkinie Komisji Historii Kobiet podczas pracy nad drugim tomem Słownika uczestniczek walki o niepodległość Polski. Od prawej: Bożenna Kozakowa, Halina Szewczykowa, Lidia Wolska, Maria Jarnuszkiewicz, ul. Hankiewicza 1, 2002 r.

Przewodnicząca Komisji Historii Kobiet w Walce o Niepodległość Polski Halina Szewczykowa przy katalogach indeksowych, ul. Hankiewicza 1, 2002 r.

Siedziba Komisji Historii Kobiet w Archiwum m.st. Warszawy, ul. Krzywe Koło.

Cela Marii Piłsudskiej – siedziba Komisji Historii Kobiet w X Pawilonie.

Dyplom nadania Komisji Historii Kobiet w Walce o Niepodległość Polski honorowego tytułu Kustosz Pamięci Narodowej. Statuetkę kustosza wręczył w 2003 r. Prezes Instytutu Pamięci Narodowej prof. dr hab. Leon Kieres.

W uznaniu zasług
w dziele upamiętniania
historii Narodu Polskiego w latach 1939 – 1989
Kapituła Nagrody IPN
im. Grzegorza Jakubowskiego
ma zaszczyt przyznać
honorowy tytuł
Kustosz Pamięci Narodowej
KOMISJI HISTORII KOBIET
W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ

Prof. dr hab. Leon Kieres
Przewodniczący Kapituły Nagrody IPN
im. Grzegorza Jakubowskiego
Prezes Instytutu Pamięci Narodowej

Kraków, czerwiec 2003 roku

Obecna siedziba Komisji Historii Kobiet w Archiwum Akt Nowych, ul. Hankiewicza 1.

Grażyna Lipińska, Jeśli zapomnę o nich..., Warszawa 1990 – książka pierwszej przewodniczącej Komisji Historii Kobiet w Walce o Niepodległość Polski.

KOMISJA HISTORII KOBIET W WALKACH O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI

Archiwum Akt Nowych

niepodległa – Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

Totalizator Sportowy

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

Zaproszenie na uroczystość odsłonięcia posągu gen. bryg. Marii Wittek. Muzeum Wojska Polskiego, 19 IV 2007 r.

Karta pocztowa „Memoriał gen. bryg. Marii Wittek", wydana przez Fundację Archiwum Pomorskie Armii Krajowej.

100 – lecie gen. bryg. Marii Wittekówny. Od lewej: Halina Szewczyk, NN, O. Eustachy Rakoczy, dr Tadeusz Krawczak, Bożena Tazbir-Tomaszewska.

Spotkanie z podkomendną Wandą Piłsudską. Londyn, Studium Polski Podziemnej.

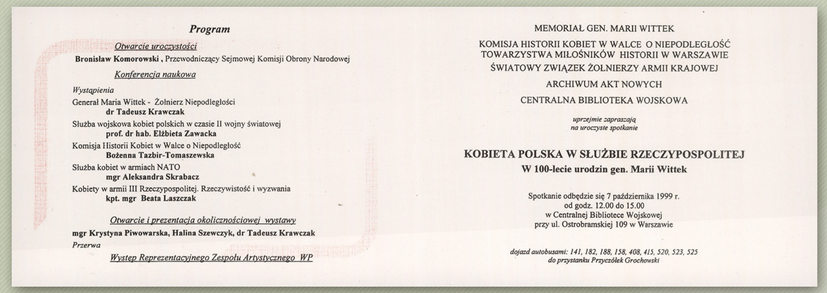

Program

Otwarcie uroczystości

Bronisław Komorowski , Przewodniczący Sejmowej Komisji Obrony Narodowej

Konferencja naukowa

Wystąpienia

Generał Maria Wittek - Żołnierz Niepodległości
dr Tadeusz Krawczak

Służba wojskowa kobiet polskich w czasie II wojny światowej
prof. dr hab. Elżbieta Zawacka

Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość
Bożenna Tazbir-Tomaszewska

Służba kobiet w armiach NATO
mgr Aleksandra Skrabacz

Kobiety w armii III Rzeczypospolitej. Rzeczywistość i wyzwania
kpt. mgr Beata Laszczak

Otwarcie i prezentacja okolicznościowej wystawy

mgr Krystyna Piwowarska, Halina Szewczyk, dr Tadeusz Krawczak

Przerwa

Występ Reprezentacyjnego Zespołu Artystycznego WP

MEMORIAŁ GEN. MARII WITTEK

KOMISJA HISTORII KOBIET W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ
TOWARZYSTWA MIŁOŚNIKÓW HISTORII W WARSZAWIE
ŚWIATOWY ZWIĄZEK ŻOŁNIERZY ARMII KRAJOWEJ
ARCHIWUM AKT NOWYCH
CENTRALNA BIBLIOTEKA WOJSKOWA

uprzejmie zapraszają
na uroczyste spotkanie

KOBIETA POLSKA W SŁUŻBIE RZECZYPOSPOLITEJ
W 100-lecie urodzin gen. Marii Wittek

Spotkanie odbędzie się 7 października 1999 r.
od godz. 12.00 do 15.00
w Centralnej Bibliotece Wojskowej
przy ul. Ostrobramskiej 109 w Warszawie

dojazd autobusami: 141, 182, 188, 158, 408, 413, 520, 523, 525
do przystanku Przeszkółek Grochowski

Program i zaproszenie na spotkanie „Kobieta polska w służbie Rzeczypospolitej. W stulecie urodzin gen. bryg. Marii Wittek". Warszawa, 7 X 1999 r.

Wizyta płk Marii Wittek w Studium Polski Podziemnej w Londynie.

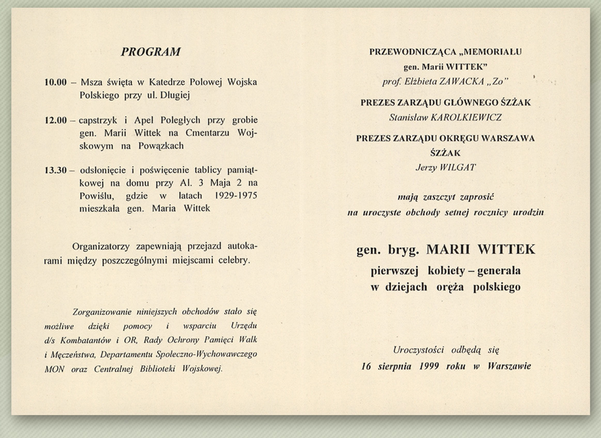

PROGRAM

10.00 – Msza święta w Katedrze Polowej Wojska Polskiego przy ul. Długiej

12.00 – capstrzyk i Apel Poległych przy grobie gen. Marii Wittek na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach

13.30 – odsłonięcie i poświęcenie tablicy pamiątkowej na domu przy Al. 3 Maja 2 na Powiślu, gdzie w latach 1929-1975 mieszkała gen. Maria Wittek

Organizatorzy zapewniają przejazd autokarami między poszczególnymi miejscami celebry.

Zorganizowanie niniejszych obchodów stało się możliwe dzięki pomocy i wsparciu Urzędu d/s Kombatantów i OR, Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Departamentu Społeczno-Wychowawczego MON oraz Centralnej Biblioteki Wojskowej.

PRZEWODNICZĄCA „MEMORIAŁU
gen. Marii WITTEK"
prof. Elżbieta ZAWACKA „Zo"

PREZES ZARZĄDU GŁÓWNEGO ŚŻŻAK
Stanisław KAROLKIEWICZ

PREZES ZARZĄDU OKRĘGU WARSZAWA ŚŻŻAK
Jerzy WILGAT

mają zaszczyt zaprosić
na uroczyste obchody setnej rocznicy urodzin

gen. bryg. MARII WITTEK
pierwszej kobiety – generała
w dziejach oręża polskiego

Uroczystości odbędą się
16 sierpnia 1999 roku w Warszawie

Zaproszenie i program na uroczyste obchody setnej rocznicy urodzin gen. bryg. Marii Wittek – pierwszej kobiety – generała w dziejach oręża polskiego. Warszawa, 16 VIII 1999 r.

Maria Wittek w Londynie na spotkaniu z byłymi podkomendnymi.

PAMIĘCI KOBIET ŻOŁNIERZY WALCZĄCYCH O POLSKĘ

Archiwum Akt Nowych

niepodległa — Polska stulecie odzyskania niepodległości

Liga Kobiet Polskich

TOTALIZATOR SPORTOWY

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska"

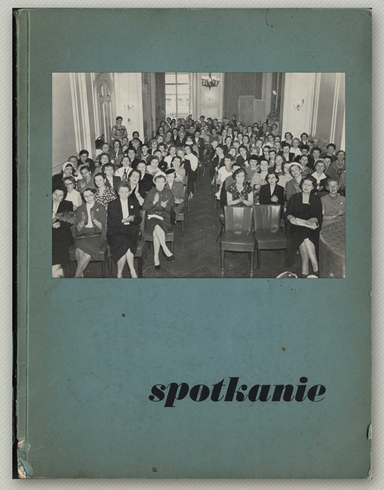

■ Pomniki i tablice pamięci kobiet-żołnierzy walczących o wolną Polskę.

■ Pomnik gen. Marii Wittekówny odsłonięty przy Muzeum Wojska Polskiego. Warszawa, 19 IV 2007 r.